

Løse apposisjoner i norsk

Eric Papazian

ILN, Universitetet i Oslo

Formålet er å avgrense, inndele og analysere «løse» apposisjoner i norsk, definert som syntagmer av to eller flere ledd av samme hovedtype, uttalt med intonasjonsbrudd og skrevet med skilletegn, f.eks. *Oslo, Norges hovedstad/Norges hovedstad, Oslo*. De kan være både nominale, adnominale og adverbiale, men hovedvekta legges på de nominale. Semantisk deles de i koreferente, inkluderende og attributive. Hovedvekta legges på koreferente nominaler, som deles videre etter leddenes type: pronomener, bisetninger eller infinitivfraser, og substantivfraser, med vekt på substantivfraser. Den semantiske relasjonen mellom leddene tas opp, især sisteleddets semantiske funksjon og «markørene» som kan eller må innlede sisteleddet: *nemlig, dvs., m.a.o., f.eks., bl.a.* o.l. Men artikkelen fokuserer på den grammatiske relasjonen – avhengigheten – mellom leddene. Konklusjonen er at noen løse apposisjoner er hypotaktiske, især med markør, men at koreferente substantivfraser uten markør er parataktiske. I så fall må paratagmer deles i koreferente (løse apposisjoner) og ikke koreferente, som kan være additive eller alternative.

Nøkkelord: løse apposisjoner, koreferanse, avhengighet, hypotakse, paratakse.

1 Definisjon

I en artikkel om faste apposisjoner i norsk (Papazian 2024) definerte jeg apposisjoner¹ som en syntaktisk konstruksjon eller syntagmetype bestående av to eller flere ledd *av samme syntaktiske hovedtype* (f.eks. nominaler) eller *med samme syntaktiske funksjon*, det siste for å inkludere «løse» apposisjoner bestående av

1. I nordisk grammatikk betegner *apposisjon* vanligvis *det siste leddet*, men her blir betegnelsen brukt om *hele syntagmet*. Leddene omtaler jeg som *første-* og *siste-leddet*.

et *nominalt* og et *adnominalt* ledd som predikativ, f.eks. *Per er ungkar, dvs./m.a.o./altså ugift*.² Normalt består apposisjoner liksom paratagmer av ledd av samme hovedtype, men som predikativ kan begge konstruksjonene bestå av et nominal og et adnominal: *Per er bankmann og konservativ* (paratagme)/*bankmann, dvs./m.a.o./altså konservativ* (løs apposisjon). Som vi skal se, er det mange likheter mellom løse apposisjoner og paratagmer, siden begge syntagmetypene normalt består av ledd av samme slag.

Definisjonen inkluderer både «faste» og «løse» apposisjoner (heretter: FA og LA), som er de apposisjonstypene de fleste grammatikker regner med. Som vist i den nevnte artikkelen er de to konstruksjonene langt på vei parallelle og kan bestå av de samme leddtypene, men er likevel helt ulike konstruksjoner som ikke bør analyseres likt. Problemet med de fleste analyser av apposisjoner er nettopp at de gjør nettopp det. Her oppsummerer jeg de viktigste egenskapene til LA, i både tale og skrift.

Hovedtypen av LA er nominale, og kan liksom FA bestå av både substantivfraser, pronomen, bisetninger og infinitivfraser, eller kombinasjoner av disse undertypene (derfor samme *hovedtype* i definisjonen), f.eks. *Norges hovedstad, Oslo*; *min yngste sønn, Per* (substantivfraser); *vi, studenter ved UIO* (pronomen + substantivfrase); *den idéen, at jorda er flat/å innlemme Grønland i USA* (substantivfrase + bisetning/infinitevfrase). Men LA har to egenskaper som mangler i FA, en *fonologisk/grafologisk* og en *leksikalsk*.

Det fonologiske/grafologiske kjennemerket er at LA uttales med «komma-intonasjon» eller *et intonasjonsbrudd* mellom leddene, der tonen går opp med mulighet for pause, som i asyndetiske paratagmer (*Ole, Dole, Doffen*). Jf. Diderichsens (1962, s. 226) tre «rytmisk-melodiske» typer av apposisjoner, der LA er type 1, med «en (mer eller mindre tydelig) Pause mellem Leddene». I samsvar med det skrives de med *skilletegn*: enten *komma* eller visse «store» skilletegn, nemlig *kolon*, *tankestrek* og *parentes*: I tillegg til *Norges hovedstad, Oslo* kan vi ha *Norges hovedstad: Oslo*, *Norges hovedstad – Oslo* og *Norges hovedstad (Oslo)*. I skrift er parentes nærmest obligatorisk ved synonymer og forkortelser: *oksygen (surstoff)*, *De forente stater (USA)*, *NATO (North Atlantic Treaty Organization)*. Acuña-Fariña (2009, s. 260) understreker at «...the intonational detachment that characterizes LA, but not CA [*loose/close apposition*], is not a stylistic extra but something integral to the construction». Det samme gjelder skilletegna. Om vi sløyfer kommaet i *Norges hovedstad*,

2. Alle eksempler er konstruerte, unntatt de som blir sitert fra faglitteraturen.

Oslo, får vi en *fast* apposisjon uttalt uten intonasjonsbrudd: *Norges hovedstad Oslo*.

I LA som ikke avslutter setninga, må det være intonasjonsbrudd eller skille tegn også *etter* siste leddet, f.eks. *Norges hovedstad, Oslo, ligger innerst i Oslofjorden*. Jf. Sophers krav (1971, s. 412) om at siste leddet i skrift må være «bounded by commas or other punctuation marks». Klassekampen 23. oktober 2019 gir et eksempel på en kommafeil i en LA (framhevet her) fra en Solstadtekst, nemlig *Denne handlingen, det å sette seg i rullestol for godt ble næret av disse bøkene [...]*, og her må man vel gi korrekturleseren rett: Syntaksen blir vanskeligere å oppfatte uten komma *etter godt* fordi slutten på apposisjonen ikke er markert, og det kommer ikke klart fram at subjektet er *hele* nominalet (*Denne...godt*), ikke bare det siste leddet (*det...godt*). Om vi sløyfer kommaet *etter* siste leddet i et eksempel som *Per, den nye læreren, møtte ikke opp til timen*, vil *Per* oppfattes som et *ekstraponert* tiltaleledd og *den nye læreren* som et setningsledd (subjekt) i seg sjøl. Skille tegn eller intonasjonsbrudd *etter* siste leddet skiller altså LA fra ekstraponeringer i forfeltet.

Skille tegna eller intonasjonsbruddet uttrykker et *syntaktisk og semantisk brudd* – at LA som navnet antyder er en langt *løse* forbindelse enn FA, både syntaktisk og semantisk. Syntaktisk kommer den løse forbindelsen fram ved at leddene i den sentrale typen av LA – koreferente substantivfraser uten markør (se nedafor) – kan *bytte plass*, liksom i paratagmer: Istedenfor *Norges hovedstad, Oslo* og *min yngste sønn, Per* kan vi ha *Oslo, Norges hovedstad* og *Per, min yngste sønn*, mens ombytting ikke er mulig i tilsvarende FA, som *Norges hovedstad Oslo* og *min yngste sønn Per* – her må beskrivelsen komme først og egennavnet sist. Og i slike LA kan det liksom i paratagmer være et *ubegrensa antall ledd* (Bogacki 1973, s. 27; Davidsen-Nielsen 2002, s. 77) – man kan dyngje på med betegnelser for referenten: *Norges hovedstad, Oslo, «Tigerstaden», landets største by...; forfatteren av «Peer Gynt», Henrik Ibsen, Norges mest kjente dikter...* Semantisk kommer den løse forbindelsen fram ved at leddene i de fleste LA (unntatt de attributive, pkt. 4.1) refererer *hver for seg*, som i paratagmer, og kan være helt eller delvis *koreferente*, som i eksemplene ovafor. Quirk mfl. (1985, s. 1303–1304) påpeker at leddene i LA er «separate information units» og «contribute relatively independent information», og det er nettopp dette det prosodiske bruddet og skille tegna markerer. Derimot refererer leddene i FA, f.eks. *min yngste sønn Per*, sammen eller under ett, som i andre hypotagmer (Papazian 2024, s. 39).

Det leksikalske kjennemerket er at siste leddet i de fleste LA (igjen unntatt de attributive) kan eller må innledes av det Meyer (1992, s. 3) kaller en *apposi-*

sjonsmarkør, f.eks. *Norges hovedstad*, (**nemlig/altså/dvs.**) *Oslo*; *nordmenn*, **f.eks./bl.a.** *trøndere*. Ifølge Blakemore (1996, s. 325) regnes de gjerne som «discourse markers», dvs. uttrykk som sier noe om konteksten, som her må være det etterfølgende nominalet. Det er visse adverb, særlig *nemlig*, *altså*, *særlig*, eller faste adverbiale uttrykk: *det vil si*, *med andre ord*, *kort sagt*, *for eksempel*, *blant anna* o.l. Enkelte kan også stå *etter* substantivfrasen, gjerne utskilt med komma i skrift (og tilsvarende intonasjon i tale): *Norges hovedstad – Oslo*, **m.a.o.** Også andre slags adverbialer kan forekomme, f.eks. *Min chef, redan då kommissionens ordförande*,.. (SAG 3, s. 110); *Bergen, i dag/kanskje/som kjent/for øvrig Norges neststørste by*. Jf. tilsvarende adverbialer i paratagmer: *gjøk, sisik, trost og i tillegg/dessuten/stundom/særlig/kanskje også stær*. Også konjunksjonene *og* og *eller* forekommer i visse LA: *nordmenn, og især trøndere*; *oksygen, eller surstoff*, likeså svarordet *ja*. Men mange markører er begrensa til visse semantiske typer av LA og blir nærmere omtalt i samband med de aktuelle typene.

Markøren må regnes som *en del av sisteleddet*, siden de i motsetning til konjunksjoner i paratagmer er skilt fra førsteleddet med intonasjonsbrudd, i skrift komma eller store skilletegn, jf. *oksygen og/eller hydrogen* (paratagme) – *oksygen, dvs./altså/eller surstoff*; *nordmenn, f.eks./især trøndere* (LA). Nærmere bestemt må de regnes som *underledd* til det etterfølgende nominalet, slik at sisteleddet som helhet regnes som et nominal (i eksemplene en substantivfrase) liksom førsteleddet.³ I tale må vi bruke en markør istedenfor store skilletegn. F.eks. må *oksygen (surstoff)* uttales som *oksygen, dvs./eller surstoff* e.l. – og kan selvsagt også skrives slik. Parentes og tankestrek må altså regnes som en slags apposisjonsmarkører på linje med de leksikalske – en forkortelse for *dvs.* o.l. Men markørene er ikke sikre kjennetegn på LA: De kan også brukes som *setningsadverbialer* i for- eller midtfeltet: *Han var nemlig bortreist da drapet skjedde. Altså kan han ikke være morderen. Vi må iverksette tiltak mot smitte. For eksempel/Blant anna kan vi vaske hendene oftere.*

LA er altså syntagmer av to eller flere ledd av samme type (ev. med samme funksjon), skilt av intonasjonsbrudd i tale og visse skilletegn i skrift, og med i det minste mulighet for en apposisjonsmarkør. De regnes av alle som apposisjoner og bør derfor anses som prototypen på apposisjoner. Apposisjoner regnes

3. SAG regner *redan då kommissionens ordförande* som en «subjunktionsfras», men i så fall hadde ikke leddene vært av samme slag. Adverbfrasen fungerer ikke subjunktionsalt, men som *underledd* til den etterfølgende substantivfrasen, slik at helheten er en *substantivfrase*. Men pga. markøren kan den bare stå som sisteledd i en LA og kan ikke ha andre nominale funksjoner.

som ei grammatisk nøtt, og det gjelder særlig LA. Og nøtta er *relasjonen* mellom leddene, særlig den grammatiske, dvs. *avhengighet* (dependens), noe som skyldes at leddene er av samme type. Det er enighet om at FA er hypotaktiske (men ikke om hva som er overledd), og de fleste regner *alle* apposisjoner som hypotaktiske. Men denne analysen er langt fra like opplagt ved LA, og enkelte regner LA som parataktiske. Og de fleste som drøfter apposisjoner, uttaler seg om *apposisjoner generelt* og tar det for gitt at avhengigheten er den samme i alle apposisjoner. Trolig er det nettopp derfor det er så stor uenighet om den grammatiske relasjonen i apposisjoner. Først og fremst må vi skille mellom FA og LA, der særlig de siste er problematiske. Men vi kan heller ikke ta for gitt at avhengigheten er den samme i alle LA – det kan hende at de er *dels* hypotaktiske og *dels* parataktiske. Derfor er det nødvendig å dele dem inn i typer og drøfte hver av typene for seg.

2 Grammatiske og semantiske typer

Grammatisk er LA først og fremst *nominaler*, som eksemplene i foregående punkt. Men det fins parallelle uttrykk bestående av *adverbialer* eller *adnominaler*, f.eks. *her*, (dvs.) *på Blindern*; *anaerob*, (dvs.) *uavhengig av surstoff*, og mange regner med også adverbiale og adnominale (adjektiviske) apposisjoner, bl.a. Sopher (1971, s. 402), Molitor (1979, s. 193), Meyer (1992, s. 3), SAG (3, s. 110, merknad 1) og Bjørge (2001, s. 103). De uttales med intonasjonsbrudd og skrives med skilletegn, og Meyer påpeker at de også kan ha de samme apposisjons-markørene som nominale apposisjoner. Jeg tar derfor med adverbiale og adnominale apposisjoner, men hovedvekta legges på de nominale.⁴

Mht. betydning heter det som regel at apposisjoner er *koreferente*, f.eks. i Diderichsen (1962, s. 226) og NRG (s. 270). Crystal (2008, *apposition*) krever at appositive ledd skal ha «...an identity or similarity of REFERENCE». Men dét passer bare for LA, for koreferanse eller samme referanse forutsetter at *begge* leddene refererer (til det samme). Og dét er ikke tilfellet i FA (Papazian 2024, s. 39), og heller ikke i alle LA, som vi skal se. Men i prototypiske LA som *Norges hovedstad*, *Oslo* eller *min yngste sønn*, *Per* refererer begge leddene, og til samme sted og person. Dvs. at referenten nevnes to ganger, én gang ved klassen, hva Oslo/Per er for noe, og én gang ved navnet, slik uttale og

4. Det fins også *verbale* apposisjoner, f.eks. ved synonymer: *Adjektiver kongruerer, dvs./eller samsvarer, med sitt overledd i kjønn og tall*. Dem tar jeg ikke opp her.

tegnsetting viser. Referenten blir m.a.o. *gjentatt* med en annen betegnelse av samme hovedtype (et nominal), og det kan sies eksplisitt med apposisjonsmarkører som *nemlig*, *altså* eller, enda tydeligere, metaspråklige uttrykk som *dvs.*, *m.a.o.*, *kort sagt* o.l. Det er nettopp fordi leddene er koreferente og semantisk likeverdige at de både kan stå alene og ombyttes når de står uten markør.

Også i paratagmer refererer leddene hver for seg og kan stå alene og ombyttes, men der betegner leddene *ulike* referenter, slik at det er like mange referenter som det er sideordna ledd. I *Norges hovedstad, Bergen (og/eller Trondheim)* er det snakk om to byer, som kan adderes eller framstilles som alternativer. Men i *Norges hovedstad, Oslo* er det tale om bare én by, som verken kan adderes eller være alternativer. Vi kan ikke si *Norges hovedstad og/eller Oslo* så lenge *Norges hovedstad er Oslo*.

Men referansen til leddene er ikke alltid nøyaktig den samme. Som Greenbaum (1996, s. 87) påpeker, er leddene «identical in reference [...] or they overlap in their reference (one appositive included in the reference of the other)». Dette kan vi kalle *inkluderende* referanse og LA (Quirk mfl. 1985, s. 1308: *inclusion* i motsetning til *equivalence*), dvs. at referenten for sisteleddet *inngår* i referenten for det første, bl.a. som et *eksempel* på den klassen førsteleddet betegner: *nordmenn, f.eks. trøndere/Ola Nordmann*. Her er sisteleddet et *hyponym* og betegner en *underklasse* om det er et fellesnavn, og et egennavn betegner et *individ* av den aktuelle klassen. I koreferente LA er en markør *valgfri*, i inkluderende LA er en markør som regel *obligatorisk*. Om vi sløyfer *f.eks.* i eksemplet ovafor, får vi et asyndetisk paratagme – *nordmenn, trøndere (og...)* – som er lite meningsfullt fordi referenten for det ene leddet inkluderer referenten for det andre; nordmenn og trøndere er ikke to ulike ting som kan legges sammen. Men vi har også LA der sisteleddet ikke kan sies å referere i det hele, men bare *beskriver* eller *klassifiserer* referenten for førsteleddet: *attributive* apposisjoner, f.eks. *NN, (en) snekker, (en) avholdsmann/en ordentlig dust*.

Grammatisk kan altså LA være enten *nominale*, *adverbiale* eller *adnominale*, og semantisk sett kan de være enten *koreferente*, *inkluderende* eller *attributive*. Jeg tar utgangspunkt i den første inndeling, med hovedvekt på de nominale. Men innledningsvis gir jeg noen eksempler på adnominale og adverbiale LA. Den siste, semantiske inndeling bruker jeg til en videreinndeling av de nominale. De blir omtalt i rekkefølgen attributive, inkluderende og koreferente, som er prototypen på løse apposisjoner og som det er mest å si om.

3 Adnominale og adverbiale løse apposisjoner

Adnominale LA består av adnominale ledd, dvs. adjektivfraser og adnominale bisetninger, f.eks. *Parkeringsplassen var enorm – (nemlig) større enn en fotballbane*; *Organismen er anaerob, (dvs.) uavhengig av surstoff*; *Han fikk kaffen slik han ønsket – (altså) glovarm*. Markørene er de samme som i nominale LA og som regel valgfrie, men kan være nærmest obligatoriske ved synonyme uttrykk: *Det fins ord som er synonyme, dvs./eller som betyr det samme*. Som adnominale LA må en regne også syntagmer av *possessiver* og *possessive substantivfraser*, som nevnes av SAG (3, s. 113), f.eks. *Min farfars, Karl Emanuel Svenssons testamente; våra, dvs. Svenssons och mina intressen* (i begge mangler kommaet etter sisteleddet). Vi ser at begge leddene må være *possessive*, som i *possessive paratagmer*, jf. sisteleddet i det siste eksemplet. Leddene må jo være parallelle i både LA og paratagmer. Dette gjelder ikke FA, jf. *min yngste sønns, Pers, bil* og *min yngste sønn Pers bil*.

Disse eksemplene må regnes som *koreferente* – de betegner samme egen-skap eller relasjon. Uten markør kan begge leddene som regel stå alene og ombyttes (med ev. markør i sisteleddet): *Han fikk kaffen glovarm, (altså) slik han ønsket*; *Organismen er uavhengig av surstoff (anaerob)/dvs. anaerob*; *Karl Emanuel Svenssons, min farfars, testamente*. Men vi har også inkluderende adnominale LA med obligatorisk markør, der sisteleddet betegner et eksempel på, eller et særlig aktuelt medlem av, den klassen førsteleddet betegner: *Ord kan være delvis like, f.eks./bl.a. synonyme eller homonyme*. Som inkluderende må en vel også regne det Korzen (2006, s. 125) kaller «ekko-apposisjoner», der førsteleddet blir gjentatt og utvida uten markør for å forsterke eller presisere det: *Jeg ble rystet – dypt rystet*; *Problemene er store – så store at de virker uoverkommelige*. I inkluderende LA kan ikke leddene ombyttes, siden det siste gir et eksempel på, forsterker eller presiserer det første.

Adverbiale LA består av adverbfraser og adverbiale bisetninger, og kan være av alle semantiske typer: tid, sted, måte, årsak osv. Koreferente eksempler er *Skolen sluttet i går, (dvs.) på onsdag*; *Hun oppførte seg ofte slik – (nemlig) barnslig og hensynsløst*; *Han gjorde det av én eneste grunn: (nemlig) fordi han ville bli berømt*. Med mer enn to ledd: *Det skjedde for lenge siden, (nemlig) i 1918, (dvs./altså) før du ble født*. Begge (alle) leddene kan stå alene og ombyttes: *Skolen sluttet på onsdag, (dvs.) i går*; *Det skjedde før du ble født, (altså) for lenge siden, (nemlig) i 1918*. Men når førsteleddet er et proadverb (f.eks. *slik, der, nå*) som sisteleddet avklarer referansen til, som i *Der, (nemlig) i barndomshjemmet, levde hun hele livet*; *Nå, (altså) i 2025, virker dette gammalmodig*, kan leddene ikke ombyttes. Om vi bytter rekkefølgen av

leddene, får vi et ekstraponert ledd + et setningsledd i forfeltet, uten mulighet for markører: ***I barndomshjemmet, der levde hun hele livet.***

Inkluderende adverbiale LA forekommer også: ***Det skal regne i hele uka, f.eks./bl.a./særlig på torsdag.*** Som inkluderende må vi også regne *presiseringer* av førsteleddet, valgfritt uttrykt med *nærmere bestemt* o.l.: ***Vi møtes på Blindern, (nærmere bestemt) i Wergelands hus, i seminarrom 3; Det står i kapittel 2, på siste side.*** Her betegner sisteleddet et mindre sted på Blindern og i kapittel 2. Langacker (2013, s. 195) gir et eksempel på en LA av denne typen, som han kaller «the nested locative construction», ***Your camera is upstairs, in the bedroom, in the closet, on the shelf.*** Slike uttrykk lokaliserer noe

... by successively ‘zooming in’ to smaller and smaller areas. Each locative element places the trajector within a restricted location, which the next locative takes as the immediate scope for its interpretation

slik at f.eks. *in the bedroom* tolkes som *in the bedroom (which is) upstairs*. Langacker beskriver fenomenet semantisk som “conflated profiles”, der “... the composite-structure profile is not identified with that of any component structure, taken individually, but rather with the more complex entity obtained by conflating them», og mener at ingen av leddene kan regnes som overledd.

I så fall må de være *sideordna*, jf. at det er et ubegrensa antall ledd. Sitatet antyder at vi har å gjøre med et paratagme av stadig mer presise stedsangivelser, der de seinere betegner et sted innafor det stedet det foregående betegner. Det er altså ikke snakk om ulike steder, og leddene kan derfor ikke adderes eller framstilles som alternativer. Siden alle leddene er av samme slag og derfor kan stå alene i konteksten, forutsetter de hverandre ikke grammatisk. Men semantisk er det altså slik at hvert ledd presiserer det foregående, og derfor er det ikke mulig å endre rekkefølgen uten å endre syntaksen. Om en begynner med det snevreste leddet, er et prosodisk brudd eller komma unaturlig og en markør umulig, og sisteleddet blir et klart underledd: ***Det ligger på hylla i skapet i soverommet ovenpå, Vi møtes i seminarrom 3 i Wergelands hus på Blindern, Det står på siste side i kapittel 2.***

4 Nominale løse apposisjoner

4.1 *Attributive*

I slike apposisjoner er sisteleddet en *ubestemt substantivfrase* i flertall eller entall med eller uten ubestemt artikkel, mens førsteleddet kan være et hvilket som helst nominal: et pronomen, en nominal bisetning, en infinitivfrase eller en ubestemt eller bestemt substantivfrase (inkl. et egennavn). Med pronomen som førsteledd: ***Vi, studenter og lærere,** krever at forbudet oppheves; **Du, en språkforsker,** bør interessere deg for dette; Dette skulle man ikke trodd om **henne, en frigjort kvinne.*** Med nominal bisetning eller infinitivfrase: ***At han hadde gjeld, en hemmelighet for de fleste,** ble kjent etter hans død; Han er for gammel til å gå på ski, en aktivitet som krever god balanse.* Med substantivfrase: ***NN, en avholdsmann/en venn av meg/en ordentlig dust,** stemte for forslaget; Her bor **Per og Pål, studenter fra Oslo.*** Diderichsens eksempler på slike LA (1962, s. 226–227) er *Beboerne, nogle fattige Arbejderfamilier* og *Værten, en ældre trivelig Herre*, og NRG sitt (s. 271) er *yndlingshesten sin, en kraftig brun hingst som han kalte Rugg*. Førsteleddet kan også være en koreferent LA, f.eks. ***Jeg, NN, formann i styret; NN, hotelldirektøren,** en bredskuldret mann.* SAGs eksempel på dette (3, s. 110, merknad 1) er *...ett imponerende filosofisk-religiøst system, skolastiken, en syntes av antikt tänkande och kristna trosartiklar...* Og begge leddene kan være *paratagmer* der leddene i hvert paratagme svarer til hverandre, en relasjon som kan uttrykkes med *henholdsvis*: *Per Hansen og Pål Olsen, hhv. styrer og sekretær i laget.*

Især titler og slektskapsord som sisteledd står helst uten ubestemt artikkel: *H. Bæk, murer* (underskrift, Diderichsen 1962, s. 227), og har ofte etterstilte underledd: *NN, sønn av dikteren/professor i lingvistikk ved Universitetet i Oslo/verdensmester i spydkast/stortings-mann fra Hordaland.* Med artikkel og ev. adjektiv, f.eks. *H. Bæk, en (dyktig) murer fra Odense*, får vi en vanlig substantivfrase som sisteledd istedenfor en tittel. I engelsk, og sikkert også i norsk, er slike uttrykk vanlige i skrift, især aviser (Meyer 1992, s. 13–14). Ved titler kan vi altså enten ha en FA med tittelen først (*murer H. Bæk*) eller en attributiv LA med tittelen sist (*H. Bæk, murer*). Begge variantene er mye brukt i journalistiske tekster til å presentere personene som omtales i nyhetene.

I slike apposisjoner kan de vanlige apposisjons-markørene som regel ikke brukes: **NN, nemlig/dvs./m.a.o. en avholdsmann forlot selskapet.*⁵ Dét skyldes

5. Derimot kan sisteleddet innledes med noen adverbialer som Heringa (2012, s. 57) regner som markører: *NN, for øvrig/som kjent/trolig/vanligvis/ellers en avholdsmann, forlot selskapet.*

ifølge Meyer (1992, s. 69 f.) at sisteleddet ikke refererer, men *klassifiserer* referenten for førsteleddet. Burton-Roberts (1975, s. 411 f.) påpeker at vi ikke kan legge til *en viss* i sisteleddet – i *H. Bæk, murer* betegner sisteleddet ikke en viss murer, men slår bare fast at H. Bæk er murer. Bogacki (1973, s. 85) sier at et sisteledd uten artikkel tjener til å beskrive det førsteleddet betegner, og Hannay og Keizer (2005, s. 162) sier om en etterstilt tittel uten artikkel at den er «clearly non-referring». Men det samme gjelder når sisteleddet står *med* artikkel, som i *NN, en venn av meg/en ordentlig dust*. Jf. Lyons' (1977, s. 472) skille mellom «equative» LA som *the chairman, John Smith* (eller *John Smith, the chairman*) og «ascriptive» LA som *the chairman, a prominent local author*. I de «askriptive» eller attributive er leddene *ikke* koreferente og semantisk likeverdige, og derfor kan vi ikke bruke markører som *nemlig* eller *dvs.*

Det må derfor være det refererende førsteleddet som er overledd, og sisteleddet er et klassifiserende underledd, slik betegnelsen *attributiv* antyder. Det svarer både syntaktisk og semantisk til et klassifiserende predikativ i en ikke-restriktiv relativsetning: *NN, (en) avholdsmann = NN, som er (en) avholdsmann*, og er semantisk og syntaktisk likeverdig med en slik setning. Sisteleddet forutsetter førsteleddet og kan ikke stå alene, især når det står uten artikkel. Heller ikke når det står *med* artikkel, kan det stå alene uten semantiske endringer. Om en stryker førsteleddet i *NN, en ivrig fisker, har store ører* eller *Beveren, en gnager, har en flat hale*, må sisteleddet tolkes generisk, og setningene blir usanne. Formålet med disse eksemplene er å si noe om NN eller beveren, ikke en ivrig fisker eller en gnager. Heller ikke når førsteleddet er en bisetning eller infinitivfrase, kan sisteleddet stå alene: Om vi stryker førsteleddet i *At han hadde gjeld, en hemmelighet for de fleste, ble kjent etter hans død*, får vi ikke vite *hvilken* hemmelighet som ble kjent etter hans død. Og når førsteleddet er et pronomen, vil et refleksivt pronomen rette seg etter pronomenet og ikke sisteleddet: *Du, en språkforsker, bør interessere deg (*seg) for dette*.

Når begge leddene er substantivfraser og sisteleddet står med ubestemt artikkel, som i *NN, en språkforsker, forlot selskapet*, kan leddene bytte plass, og vi kan ha de vanlige apposisjons-markørene: *En språkforsker, (nemlig) NN, forlot selskapet*. Men da refererer *begge* leddene til *en viss* språkforsker, og vi har fått en *koreferent* apposisjon der sisteleddet *identifiserer* referenten for førsteleddet.

4.2 Inkluderende

Slike LA består som regel av to refererende substantivfraser der referenten for den siste inngår i referenten for den første. Dvs. at sisteleddet er et *hyponym*

som betegner en *underklasse* av den klassen førsteleddet betegner, og *spesifiserer* referenten for overleddet – en relasjon som ofte betegnes med *nærmere bestemt* i tillegg til *nemlig*, som oftest obligatorisk i tale – i skrift ofte bare med et stort skilletegn i stedet: ***Et strengeinstrument, nemlig/nærmere bestemt ei fele, spilte opp til dans; Han er nordmann, nærmere bestemt trønder***; Artikkelen handler om ***en setningstype – relativsetninger***. Sisteledet kan også være et *egennavn* eller et *pronomen* som betegner ett eller flere *individer* av klassen: *nordmenn, nærmere bestemt Ola nordmann/du*. Og førsteleddet kan være et nominalisert determinativ: ***Mange av oss, nemlig alle barna, ble syke***.

Førsteleddet kan også spesifiseres med «ekko-apposisjoner», der sisteledet gjentar og utvider førsteleddet: *Vi trenger et bord – (nærmere bestemt) et rundt bord med plass til åtte*. En ekko-apposisjon kan også *forsterke* førsteleddet, ev. markert med *ja* og/eller *tilmed*: *Innlegget oste av hat – reinspikka hat; Storbritannia er en del av Europa, (ja) tilmed en viktig del*. Eller den kan ha som funksjon å *bekreft*e førsteleddet – å gjøre det klart at det ikke er en forsnakkelse – markert med *ja*. Et oversatt eksempel fra Heringa (2012, s. 19) er *En av reservesheriffene i Los Angeles er en kamel – ja, en kamel!*

En spesifisering kan ha ulike funksjoner som krever ulike markører. Quirk mfl. (1985) deler *inclusion* i *exemplification* og *particularization*, som er de vanligste funksjonene. Ved eksemplifisering nevnes en underklasse eller et typisk eksemplar som skal illustrere den aktuelle overklassen, uttrykt med *for eksempel* foran eller etter substantivfrasen, i siste fall oftest skilt ut med intonasjonsbrudd eller skilletegn: *nordmenn, f.eks. trøndere/Ola Nordmann; nordmenn – trøndere/Ola Nordmann, f.eks.* Eksempler er et uunnværlig pedagogisk hjelpemiddel i lærebøker og vitenskapelige tekster, til å illustrere abstrakte kategorier og gjøre dem mer konkrete og forståelige. F.eks. er *f.eks.* brukt 73 ganger i denne artikkelen.

Ved partikularisering eller kanskje heller *fokusering* nevner sisteledet en særlig viktig eller relevant underklasse eller eksemplar av klassen til førsteleddet, markert med adverb eller faste uttrykk. Jf. NRGs eksempel (s. 271) *ein delegasjon på fem personar, blant dei statsministeren*. Markøren kan uttrykke at underklassen eller eksemplaret er *inkludert* i overklassen: *nordmenn, blant anna/inkludert/iberegna/også trøndere*, ev. mot forventning: *nordmenn, selv/tilmed trøndere*, eller med sikkerhet: *nordmenn, iallfall/i det minste trøndere*, at den/det *ikke* er inkludert: *nordmenn, unntatt/bortsett fra trøndere*, eller at referansen gjelder underklassen/eksemplaret i særlig høy grad: *nordmenn, særlig/især/spesielt/ikke minst/først og fremst trøndere*. De fleste kan

også stå *etter* substantivfrasen, enkelte uten intonasjonsbrudd eller skilletegn: *nordmenn – trøndere, bl.a./ikke minst/; nordmenn – trøndere også/unntatt.*

Et fokuserende sisteledd kan innledes med *og* eller *men* og modifiseres med adverb som *kanskje* o.l.: *Jeg vil invitere vennene mine, (og/men) (kanskje) særlig Per.* Dette kan se ut som et paratagme, men må regnes som en LA siden førsteleddet *inkluderer* referenten for sisteleddet og leddene er skilt av komma eller en tilsvarende intonasjon (jf. paratagmet *vennene mine og Per*). Her adderer ikke *og* flere ting av samme sort, men legger til en ny opplysning – en innskrenking av førsteleddet – og kan ikke forsterkes med *både*. Og et eksemplifiserende ledd kan stå som sisteledd i en fokuserende LA eller omvendt, så vi får en inkluderende LA i en annen: *nordmenn, bl.a./f.eks. trøndere, f.eks./bl.a. Johannes Høsflo Klæbo.*

I slike apposisjoner er rekkefølgen ikke fri, siden leddene ikke er semantisk likeverdige og sisteleddet som oftest inneholder en apposisjonsmarkør. Uten markør kan leddene ombyttes, men om sisteleddet er ubestemt, får vi da en *attributiv* LA med *klassifiserende* sisteledd uten markør: *Artikkelen handler om relativsetninger – en setningstype.* Pga. hyponymien kan heller ikke *substantivfrasene* alene bytte plass, iallfall ikke med de vanlige markørene: *?trøndere, f.eks./særlig/bl.a. nordmenn* gir ikke god mening fordi en overkategori ikke kan være et eksempel på en underkategori. Men med *og* som innleder kan substantivfrasene bytte plass, så vi får et *generaliserende* sisteledd som inkluderer referenten for *førsteleddet*, m.a.o. en «omvendt» inkludering: *Trøndere, og nordmenn i det hele, er gode på ski.* Heller ikke dette kan være et paratagme, siden trøndere og nordmenn ikke er ulike ting som kan adderes, og dessuten er leddene skilt av komma eller intonasjonsbrudd.

Førsteleddet kan alltid stå alene. I eksemplifiseringer som *nordmenn, f.eks. trøndere* kan også sisteleddet stå alene: *F.eks. trøndere/Trøndere, f.eks., er gode på ski.* Også de fleste fokuserende sisteledd kan stå alene: *Særlig/Også/Bl.a./Tilmed/Selv/Iallfall trøndere er gode på ski.* Slike sisteledd kan altså fungere nominalt og må regnes som selvstendige substantivfraser som ikke forutsetter førsteleddet. Inkluderende LA bør derfor kanskje regnes som *parataktiske*, sjøl om leddene ikke kan bytte plass pga. betydninga. SAG (3, s. 115–116) kaller typen for «pseudoappositioner» og sier de har trekk felles med «samordning», dvs. paratakse. Noen av eksemplene deres er da også klart parataktiske, siden nominalene ikke er inkluderende, bl.a. *stenslungor och klubbor, ja även ett och annat svärd.* Her betegner alle leddene ulike våpentyper, ikke underklasser av de foregående, og eksemplet må være et additivt paratagme med en uvanlig konjunksjon (og et adverbial) i sisteleddet.

Som «pseudoapposition» regner SAG også syntagmer der sisteleddet innledes med *som* uten skilletegn: *Greta Garbo som drottning Kristina* (3, s. 112) og *länder som Kenya och Malawi* (3, s. 115). Men uttale og tegnsetting er ikke som i LA, og sisteleddet kan ikke stå alene. Det kan m.a.o. ikke fungere nominalt og er ikke av samme slag som førsteleddet. Snarere er de *adnominale underledd* som betegner enten *rollen* til referenten for førsteleddet (*som drottning Kristina*) eller *eksempler* på referenten (*som Kenya och Malawi*). Ledd som *som drottning Kristina* kan også stå *alene*, og bør da regnes som *et eget setningsledd*, nemlig et *fritt predikativ*: ***Som formann i laget mener jeg at...*** Også (*land*) *som Kenya og Malawi* bør regnes som et adnominalt underledd som spesifiserer et nominal ved å nevne eksempler – *hva slags land* det er tale om. Vi har en tilsvarende type som *blir* skrevet og uttalt som LA, f.eks. *Vi besøkte fattige land, som (f.eks.) Kenya og Malawi*, men heller ikke slike *som*-ledd kan stå alene og fungere nominalt. Også her har vi et hypotagme av et nominal + et adnominalt ledd som spesifiserer referenten for førsteleddet med eksempler, og ingen LA med to ledd av samme hovedtype.⁶

4.3 Koreferente

Dette er den vanligste typen av LA, og omfatter flere undertyper: 1) pronomen + en bestemt substantivfrase, eller omvendt, 2) en substantivfrase + bisetning eller infinitivfrase, eller flere bisetninger/infinitivfraser, 3) flere substantivfraser, som er prototypen på koreferente LA og vil bli særlig utførlig omtalt. De vanligste markørene er *nemlig*, *altså*, *dvs.* og *m.a.o.*, men også andre kan forekomme i sisteledd med visse semantiske funksjoner og vil bli nevnt i punktet om type 3).

4.3.1 Pronomen + substantivfrase, eller omvendt

Alle pronomen kan stå med en etterstilt bestemt substantivfrase (inkl. egenavn), med en ev. apposisjonsmarkør: ***Jeg/Du/Han, (nemlig/altså/dvs.) formannen i styret/Per, har sagt dette; Vi/Dere/De, (nemlig...) studentene ved UiO/Per og Lise, støtter forslaget; Har du glemt meg, din egen mor?*** Begge leddene kan stå alene, men det er pronomenet som bestemmer referansen og er

6. Meyer (1989, s. 148) og Heringa (2012, s. 57) regner de tilsvarende engelske uttrykkene med *like* eller *such as* etter en substantivfrase (*a person like/such as Mary*) som apposisjoner. Men de samme innvendingene gjelder her: Sisteleddet kan ikke stå alene og er et adnominalt underledd som spesifiserer referenten for overleddet ved å nevne et eksempel, jf. *such a person (as Mary)*, der underleddet er splittet av overleddet.

overledd, og sisteleddet identifiserer referenten for pronomenet. Det ser en tydeligst ved 1. eller 2. persons pronomen, siden helheten er 1. eller 2. person og ikke 3. Bl.a. må et refleksivt objekt rette seg etter pronomenet: *Nå må du, Per, roe deg* (Men *Nå må Per roe seg*). I motsatt rekkefølge er det ikke naturlig med intonasjonsbrudd eller skilletegn etter pronomenet, og en apposisjonsmarkør er umulig: *Per/Formannen, du/han må roe deg/seg; Studentene, støtter de forslaget?* Her har vi et *ekstraponert* ledd som betegner enten mottakeren (tiltale) eller temaet, og et kongruerende pronomen i setninga, altså *to* ledd, som ikke nødvendigvis følger etter hverandre.

Men vi kan også ha substantivfrase + pronomen som LA, med ev. markør: *Den ene av mennene, (nemlig) han til høyre, har skjegg; Her trengs det en ekspert – (nemlig) meg.* I det første eksemplet kan sisteleddet stå alene uten markør, men det kan ikke bytte plass med førsteleddet fordi det *identifiserer* referenten for førsteleddet. Her må det være *substantivfrasen* som bestemmer referansen, med pronomenet som et identifiserende underledd, og denne analysen er vel enda mer opplagt i det siste eksemplet, der sisteleddet heller ikke kan stå alene. Disse apposisjonene er altså hypotaktiske med førsteleddet som overledd, enten det er et pronomen eller en substantivfrase.

4.3.2 Substantivfrase + nominal bisetning/infinitivfrase eller to bisetninger/infinitivfraser

Heggstad (1931, s. 183) gir eksempler på koreferente LA der sisteleddet er en bisetning eller en infinitivfrase: *...det stunda til eit tungt arbeid: køyra høy og korn i hus; Wergeland fann sjølv ei ny lov i folkevoksteren: at all yverklassekultur er laga til undergang.* Her kan en apposisjonsmarkør settes inn, iallfall *nemlig*. Her som ellers kan infinitivfrasen foregripes av *det*, som i eksemplet fra Klassekampen som ble nevnt innledningsvis: *Denne handlingen, det å sette seg i rullestol for godt [...].* Og *begge* leddene kan være bisetninger eller infinitivfraser, med eller uten markør: *Vi forsto hva dette betydde – (nemlig) at det ville bli problemer; Vi lærte å være forsiktige, (dvs.) å redusere utgiftene.*⁷

Som regel kan begge leddene stå alene, og uten markør kan leddene ofte ombyttes: *...det stunda til å køyra høy og korn i hus, eit tungt arbeid* (en attributiv LA med ubestemt sisteledd); *Vi lærte å redusere utgiftene, (dvs.) å være forsiktige.* Men stundom kan de ikke ombyttes, bl.a. i eksempler som *Vi forsto hva dette betydde – at det ville bli problemer, Har du hørt nyheten – at*

7. Jeg finner ingen omtale av slike apposisjoner i NRG. Punktet om leddsetninger i apposisjon (11.2.1.6.1, s. 1011) nevner bare leddsetninger (og infinitivfraser) i *fast*e apposisjoner, likeså punktet om apposisjon (3.3.3.4).

presidenten er død? Du tenker bare på én ting: å tjene penger. Og stundom kan sisteleddet heller ikke stå alene, bl.a. i kontekster som krever en substantivfrase, f.eks. *Vi fikk et problem: at det blåste opp til storm; Spørsmålet alle stilte seg, om partene blir enige, ble ikke besvart; Vi forsto hensikten hans – å narre oss opp i stry.* I disse tilfellene er det klart at det er *førsteleddet* som bestemmer referansen – at det er snakk om et problem, et spørsmål og en hensikt som blir nærmere beskrevet – og er overledd, mens sisteleddet identifiserer problemet osv. Det er vel grunn til å analysere også de andre tilfellene som hypotaktiske med sisteleddet som underledd, på linje med tilsvarende FA (*det problemet at det blåste opp til storm, spørsmålet om partene blir enige*).

4.3.3 To eller flere substantivfraser eller nominaliserte adnominalfraser

1) Leddene

Dette er den vanligste typen av koreferente nominale LA. Den vanligste typen av dem igjen består av en *egennavn-frase* og en *fellesnavn-frase*, som Diderichsen (1962, s. 226) kaller hhv. «benevner» og «beskriver», i begge rekkefølgene: benevner + beskriver (*Peter; hans ældste Søn*) og beskriver + benevner (*Hans Sønner; Finn og Jørgen*). Men det kan også være flere *egennavn*, f.eks. *Rottenikken – Rolf Erling Knudsen; Istanbul (Konstantinopel, Bysants)*, og flere *fellesnavn-fraser*: *min gamle venn, tannlegen; fonemet, det minste segmentet i lydsystemet; oksygen (surstoff)*.

I motsetning til FA, som alltid består av *bestemte* substantivfraser, kan substantivfraser i LA også være ubestemte: *en gammel venn, tannlegen; min gamle venn, en tannlege* (attributiv LA). Begge leddene kan være parataktiske: *Oslo og Bergen, landets to største byer; Oslo, Norges hovedstad og landets største by*. Ett av leddene kan tilmed være en FA, slik at vi får en FA i en LA, f.eks. *Norges mest kjente dikter, dramatiker **Henrik Ibsen***. Leddene kan altså være hvilke som helst substantivfraser. Dessuten kan det ene leddet være en nominalisert *adjektiv-, determinativ- eller possessivfrase*: *Alle/Mange, både menn og kvinner, ble internert; Ingen, verken studenter eller ansatte, møtte opp; Dette – det perfekte demokratiet – fins ingen steder; Vi fikk lånt en bil – (nemlig) naboens*. Og sisteleddet kan være *et metaspråklig uttrykk* som fungerer nominalt: *Dette uttrykket – «i forhold til» – blir stadig mer misbrukt*.⁸

8. Både Quirk mfl. (1985, s. 1312) og SAG (3, s. 115) tar med eksempler der sisteleddet blir *benektet*, ofte med et *og*: *Axel, (och) inte Per var det som var her; en socialist, (och) ingen liberal vill vi ha*. Norske eksempler er *Jeg skal til New York, (og) ikke til Paris, Målet er å delta, (og) ikke å vinne*. Men leddene er ikke koreferente: Som

Uten markør kan leddene ombyttes, som i paratagmer: *Norges hovedstad, Oslo/Oslo, Norges hovedstad; min nabo, Per/Per, min nabo*. Med markør (*Norges hovedstad, dvs. Oslo*) kan substantivfrasene bytte plass: *Norges hovedstad, dvs. Oslo/Oslo, dvs. Norges hovedstad*, men ikke leddene som helhet. Med markør er sisteleddet *markert* som sisteledd og kan ikke stå først, og man kan heller ikke føye til nye ledd.

Som nevnt kan det være flere enn to substantivfraser i en LA. Men ifølge Lago (1991, s. 503) og Heringa (2012, s. 152–153) er alle apposisjoner *toledda*, slik at tre eller flere substantivfraser må analyseres *hierarkisk*, som en LA i en LA. Men Heringa tilføyer at det ofte er vanskelig å se hvilke to ledd som hører sammen, og i et eksempel som *forfatteren av «Peer Gynt», Henrik Ibsen, Norges mest kjente dikter* er det ingen grunn til å regne to av substantivfrasene som nærmere forbundet med hverandre enn med det tredje. Men når to *beskrivende* ledd følger etter hverandre, kan de forbindes med *og*, så vi får ett, parataktisk, beskriverledd: *Henrik Ibsen, forfatteren av «Peer Gynt» og Norges mest kjente dikter*. Dette er ikke mulig når beskriverleddene er splittet av benevnerleddet, som i den første varianten av eksemplet. Vi bør kanskje regne ett, parataktisk, beskriverledd også når vi har komma istedenfor *og* mellom beskriverleddene (som i flerledda paratagmer): *Henrik Ibsen, forfatteren av «Peer Gynt», Norges mest kjente dikter*. Altså at begge beskriverleddene beskriver Henrik Ibsen og vi har en LA som sisteledd i en LA. Hva som er sisteledd i en flerledda LA kan markeres med *store* skilletegn: *Henrik Ibsen, forfatteren av «Peer Gynt»/forfatteren av «Peer Gynt», Henrik Ibsen – Norges mest kjente dikter – ble født i 1828*. Her er det vel klart at leddet mellom tankestreker står til hele den foregående LA-en, så vi får en LA som førsteledd i en LA.

En LA i en LA har vi også når en *attributiv eller inkluderende* LA står som sisteledd til en koreferent LA, som i hhv. SAGs eksempel (3, s. 110, merknad 1) *...ett imponerende filosofiskt-religiöst system, skolastiken, en syntes av antikt tänkande och kristna trosartiklar...* og det konstruerte eksemplet *sakprosa, dvs. tekster som ikke er skjønnlitterære, f.eks. aviser, lærebøker, reklame o.l.* Her er det tydelig at det siste nominalet beskriver eller eksemplifiserer

Bjørge (2001, s. 98) påpeker, betegner sisteleddet en *motsetning* til førsteleddet, (og) ikke en forklaring eller utdyping. Vi har å gjøre med en særlig type *paratagmer* der ett alternativ *bekreftes* og et annet *benektes*, jf. at vi kan sette til *og*, stundom også *men*: *Han er forsiktig, (og/men) ikke gjerrig*. Her er skilletegn (og intonasjonsbrudd) vanlig, i motsetning til i andre paratagmer: *Han er (både) forsiktig og gjerrig*. Istedenfor *A, (og/men) ikke B* kan vi snu på leddene og si *ikke B, men A (ikke gjerrig, men forsiktig)*.

referenten for de to foregående. Bjørge (2001, s. 175) gir et eksempel på en koreferent LA der også *sisteledet* er en koreferent LA: *his old foes: Jacques Chirac and Michel Rocard, the Gaullist and Socialist leaders* (i hver LA kan leddene ombyttes). Her hører de to paratagmene i sisteledet (framheva) nært sammen som benevner og beskriver, og utgjør benevneren i den overordna apposisjonen – hvem *his old foes* er. Skilletegna kan sies å markere strukturen i hele nominalet: kolon i den overordna apposisjonen og komma i den underordna. Istedenfor kolon kunne en brukt markøren *i.e.* e.l., på norsk *dvs.* eller *nemlig*, og det er eneste mulighet i tale.

2) Den semantiske relasjonen mellom leddene

Som nevnt innledningsvis er avhengighet en *grammatisk* relasjon, en relasjon mellom *ledd* (se pkt. 4). Men det er også *semantiske* relasjoner mellom ledd, dvs. relasjoner mellom *innholdet* av leddene. Når vi kombinerer *betydningsbærende* enheter (tegn) *grammatisk* på en viss måte, kombinerer vi også *betydninger* – og det er vel poenget med grammatiske relasjoner: å uttrykke semantiske relasjoner. F.eks. må vi skille mellom den grammatiske relasjonen at *tre* i *tre gutter* er *underordna* (er avhengig av, forutsetter) *gutter* og den semantiske relasjonen at ordet *kvantifiserer* referenten for overleddet – at innholdet av *tre* tillegges referenten for *gutter* fordi ordet står som underledd. Ledd i samme avhengighetsrelasjon kan stå i ulike betydningsrelasjoner. F.eks. kan *sideordna* ledd *adderer* med (*både*) og (*både rik og lykkelig*) og framstilles som *alternativer* med (*enten/verken*) eller (*enten/verken rik eller lykkelig*) eller som *motsetninger* med *men* (*rik, men ulykkelig*). Konjunksjonene sideordner ikke, men betegner den semantiske relasjonen mellom leddene, jf. at vi kan ha konjunksjonsløs (asyndetisk) sideordning, iallfall ved addering: *Vi trenger melk, egg, smør, sukker*.

Om et *underledd* sier Bogacki (1973, s. 51) at det *beriker innholdet* av overleddet, Hudson (1980, s. 181) at det «...contributes to the semantic structure» av overleddet, og Zwicky (1993, s. 296) at det «...plays a contributory role in the semantics, restricting the meaning of the Head in one way or another». Men *hvilken* relasjon et underledd betegner, avhenger av overleddet. Underleddene til en *substantivfrase* kan *beskrive*, *bestemme* (identifisere) eller *kvantifisere* referenten (*rike menn/disse mennene/tre menn*), mens underleddene til en *adjektivfrase* som regel betegner *graden* av den aktuelle egenskapen eller tilstanden: *veldig/80 år gammel*. Ifølge valensgrammatikken er verbalet overleddet i setninger, og underleddene til et transitivt verbal i aktiv (f.eks. *ser, har sett, kan se*) betegner innholds faktorer som er aktuelle ved slike verbaler, gjen-

standene obligatorisk: *agenten* (hvem som ser), betegnet av subjektet, *målet* (hva som ses), betegnet av objektet, ev. også *tid*, *sted*, *årsak* o.l., betegnet av adverbialer.

Også i LA må vi skille mellom den semantiske og den grammatiske relasjonen mellom leddene. En annen grunn til at analysene av LA spriker, i tillegg til at FA og LA omtales under ett, er at de ikke skiller mellom den semantiske og den grammatiske relasjonen. Siden leddene i denne typen av LA er koreferente, er den semantiske relasjonen mellom leddene den samme som mellom et *subjekt* og et *nominalt predikativ* med spesifikk referanse. Vi får den samme informasjonen om Oslo i ***Oslo er Norges hovedstad; Oslo, som er Norges hovedstad*** og *Oslo, Norges hovedstad*. Jf. at vi kan sette inn *setningsadverbialer* i sisteleddet i en LA liksom i setningene: *Oslo, visstnok/heldigvis/i dag Norges hovedstad*. Bogacki (1973, s. 84) påpeker at sisteleddet står med eller uten ubestemt artikkel i de samme tilfellene som predikativet, jf. *NN, (en) murer/en dyktig murer – NN (som) er (en) murer/en dyktig murer*.

Og liksom i en predikativkonstruksjon er leddene ikke semantisk likeverdige, jf. Bloomfields (1933, s. 186) utsagn om at appositive ledd er «grammatically, but not in meaning, equivalent». Liksom subjektet betegner førsteleddet *temaet*: SAG (3, s. 110) kaller det «predikationsbas», dvs. tema, og Davidsen-Nielsen (2002, s. 78) kaller det «talerens kommunikative utgangspunkt». Schindler (1990, s. 1) kaller leddene henh. base (*Basis*) og tillegg (*Zusatz*), og Quirk mfl. (1985, s. 1304) sier at førsteleddet er «the *defined expression*» mens sisteleddet har «a *defining role*». Det betyr ikke at sisteleddet er *underledd* og forutsetter førsteleddet, for det kan normalt stå alene og bytte plass med førsteleddet. Men som temaledd er det førsteleddet som bestemmer om en LA er *bestemt* eller *ubestemt* og kan stå som subjekt i en presentering, jf. *Det var en tidligere lingvist, Ed Witten, i selskapet – *Det var Ed Witten, en tidligere lingvist, i selskapet* (oversatt fra Heringa 2012, s. 158). Den første LA-en sier noe om *en tidligere lingvist*, som kan presenteres, den andre – en attributiv LA – noe om *Ed Witten*, som forutsettes kjent og ikke kan presenteres. I denne konteksten kan et sisteledd som *Ed Witten* verken stå alene eller bytte plass med førsteleddet.

3) Sisteleddets semantiske funksjon

Siden førsteleddet alltid betegner temaet mens sisteleddet kan gi *ulike typer* av ny informasjon, ev. antydning med ulike markører, er det først og fremst *sisteleddets* semantiske funksjon som er av interesse. Ifølge Heringa (2012, s. 61) har sisteleddet som funksjon «...to provide the hearer with new information,

or at least to refresh the hearer's knowledge». Vinje (1979, s. 175) kaller sisteledet «en forklarende tilføyelse», og Acuña-Fariña (1996, s. 14) sier at det «...offers a different referential perspective» på referenten for førsteledet. Ifølge Burton-Roberts (1994, s. 184) er det siste leddet "...a parenthetical, and sometimes metalinguistic, gloss, elucidation, reformulation, translation, or even correction, of the first" (Burton-Roberts regner altså *rettelser* som LA, noe som er tvilsomt. Se pkt. d nedafor). I skrift er det ofte utskilt med *parentes* eller *tankestrek*, som ifølge Vinje (2009, s. 53, 47) brukes til å markere bl.a. «...tilføyelser (kommentarer, forklaringer, henvisninger, alternative muligheter o.l.)». Stundom er det en *sidekommentar*, markert med *for øvrig* e.l.: *NN, for øvrig formannen i styret*.

Derfor er LA, som Acuña-Fariña (1996, s. 124) påpeker, «...most necessary in those genres in which discourse participants have a very low amount of *shared knowledge*», f.eks. journalistikk og faglitteratur, der det ofte er behov for forklaringer og eksempler. Og derfor er LA mer brukt i skrift enn i tale (Meyer 1992, s. 10). Om apposisjoner i journalistikk sier Bjørge (2001, s. 284) at de «...represent a useful way of *compressing information* about proper names» (mi uth.), dvs. om de personene, stedene og institusjonene som opptrer i nyhetene. LA er altså en *komprimert* uttrykksmåte, av Schindler (1990, s. 304) beskrevet som «fortetninger» av informasjon som ellers måtte bli uttrykt med en ikke-restriktiv relativsetning: Istedenfor *oksygen, som er d.s.s. surstoff* kan vi si *oksygen, dvs. surstoff* eller skrive *oksygen (surstoff)* uten annen markør enn parentes. Både relativsetninga og sisteledet forteller at *oksygen* «vil si» eller betyr d.s.s. – er et *synonym* til – *surstoff*. Men både sisteledets semantiske funksjon og markørene avhenger av *hva slags* substantivfraser leddene består av, især forskjellen mellom *egennavn* og *fellesnavn*.

a) I LA av en egennavn-frase og en fellesnavn-frase

Dette er prototypen på koreferente nominale LA av substantivfraser, som i standard-eksemplet *Oslo, Norges hovedstad/Norges hovedstad, Oslo*. I rekkefølgen benevner + beskriver (*Oslo, Norges hovedstad*) er temaet Oslo, og den nye informasjonen er at Oslo er Norges hovedstad. Dvs. at sisteledet *klasifiserer* Oslo eller forteller hva Oslo er, og *nemlig* låter dårlig: *?Oslo, nemlig Norges hovedstad*. Ifølge SAG (3, s. 114) brukes *nemlig nämligen* i svensk bare når sisteledet har «...en klart identifierande funktion», og også GDS (s. 541) sier at *nemlig* uttrykker identifikasjon. Det samme gjelder *nemlig* som apposi-

sjonsmarkør i norsk.⁹ I rekkefølgen beskriver + benevner (*Norges hovedstad, Oslo*) er temaet Norges hovedstad, og den nye informasjonen er enten at den heter *Oslo* eller at den *er* Oslo, dvs. at sisteleddet forteller enten hva Norges hovedstad *heter* eller hvilken by som er Norges hovedstad: Det er *Oslo*, ikke f.eks. Bergen. Begge kan vel sies å *identifisere* referenten for førsteleddet, og *nemlig* er OK: *Norges hovedstad, nemlig Oslo*.

b) I LA av flere egennavn-fraser

I slike LA er enten det ene navnet referentens «egentlige» eller *offisielle* navn og det andre et *tilnavn* (ofte markert med hermetegn), f.eks. *Rolf Erling Knudsen («Rottenikken»); Tromsø, «Nordens Paris»*, eller navna er *alternative* navn på referenten, som regel et nyere og et eldre: *Istanbul (Konstantinopel, Bysants)*. Her kan vi ha markørene *alias* om personer og *også kalt/kjent som* i tillegg til *dvs., m.a.o.* o.l., men ikke *nemlig*: *Rolf Erling Knudsen, alias (*nemlig) «Rottenikken»; Istanbul, også/før kjent som (*nemlig) Konstantinopel*. Men med et *tilnavn* som førsteledd kan vi også ha *nemlig*: «*Rottenikken*», *nemlig Rolf Erling Knudsen; «Nordens Paris», nemlig Tromsø*, for da kan sisteleddet sies å *identifisere* referenten for tilnavnet – hvem som ble kalt *Rottenikken* og hvilken by som kalles *Nordens Paris*. Ifølge Quirk mfl. (1985, s. 1309) introduserer *namely* i engelsk en *mer spesifikk* betegnelse, men to egennavn er like spesifikke. Forklaringa må være at et *egentlig* navn kan identifisere referenten for et *tilnavn*, men ikke omvendt.

c) I LA av flere fellesnavn-fraser

Også i slike LA kan sisteleddet enten klassifisere eller identifisere referenten for førsteleddet. I eksempler som *tannlegen, min gamle venn; fonemet, det minste segmentet i lydsystemet* gir sisteleddet en *ny klassifisering* av temaet – tannlegen er også min gamle venn – som kan fungere som en *definisjon* av et generelt begrep som fonemet, og *nemlig* er malplassert. I motsatt rekkefølge, altså *min gamle venn, (nemlig) tannlegen; det minste segmentet i lydsystemet, (nemlig) fonemet*, kan sisteleddet sies å identifisere referenten for førsteleddet – hvem/hva den gamle vennen eller det minste segmentet er, og *nemlig* er OK.

Sisteleddet kan også identifisere referenten ved *oppramsing*, dvs. en parataktisk liste som spesifiserer et mer generelt førsteledd, i skrift som regel markert med kolon eller tankestrek, ev. med komma + *nemlig* eller *dvs.*: *Nokre*

9. Derimot er *nemlig* OK i den tilsvarende predikativsetninga *Oslo er nemlig Norges hovedstad* om den gir en *forklaring* på en foregående ytring, f.eks. at Stortinget holder til i Oslo. I setninger er det den vanlige funksjonen.

dag etter kom **heimanfylgja: krøter og hestar, og gull og sylv...** (Heggstad 1931, s. 182). Jf. Diderichsens (1962, s. 227) eksempel med en nominalisert kvantor som førsteledd: *Han genkendte alt: Huset, Haven og de gamle Linde*. En kan også nøye seg med å ramse opp de viktigste underartene av eller eksemplene på den aktuelle kategorien og antyde resten med et *o.l.* eller *osv.*, f.eks. *setningstyper – (dvs./nemlig) spørresetninger, bydesetninger, relativsetninger osv.* Leddene kan ombyttes, så vi får et mer generelt sisteledd som *sammenfatter* ei liste, jf. Heggstads eksempel (1931, s. 182) *Austlandet, Vestlandet, Nordland og Trøndelag, heile landet stod samla*.¹⁰ En slik sammenfatning blir gjerne markert med *ja* eller *kort sagt*: *Jeg mistet passet, bagasjen, lommeboka – ja/kort sagt alt*. Ei liste kan også innvarsles med *dette, følgende* *o.l.* i førsteleddet: *Vi mangler dette/følgende (ting): melk, egg og smør*. Da kan ikke leddene bytte plass.

En vanlig og viktig bruk av sisteleddet er å identifisere noe med en *alternativ* betegnelse – et *synonym* – og f.eks. forklare et teknisk ord med et fra dagligtalen eller oversette et ord fra et anna språk. I tale er en markør da *obligatorisk*, enten de vanlige (*dvs., m.a.o., altså o.l.*) eller konjunksjonen *eller*, ofte etterfulgt av metaspråklige kommentarer: *oksygen, dvs./m.a.o./altså surstoff; jihad, eller hellig krig; diabetes, eller sukkersyke på godt norsk; snør; eller snott, som de sier i Bergen; et problem, eller en utfordring, som det heter nå/for å si det som det er/for å sette det på spissen*. Omvendt kan vi gi den tekniske termen for dagligtalens ord: *gange, eller multiplisere; surstoff, eller oksygen på fagspråket*. Men *nemlig* kan ikke brukes ved synonymer (**oksygen, nemlig surstoff*) fordi det ikke dreier seg om å identifisere referenten for førsteleddet, men om å gi en alternativ betegnelse.

Eller forbinder vanligvis *referensielle* alternativer i paratagmer (*oksygen eller hydrogen*), men i LA som *oksygen, eller surstoff* forbinder konjunksjonen *språklige* (leksikalske) alternativer, dvs. synonymer og koreferente uttrykk som *2 miles, eller 3.2 km*. Burton-Roberts (1994, s. 186) kaller dette «a special metalinguistic use» av det ellers «disjunktive» *eller*. Da er *eller* skilt fra førsteleddet ved et intonasjonsbrudd, gjengitt med komma i skrift, og kan, liksom når ordet innleder hovedsetninger, ikke forsterkes med *enten* eller *verken*, siden leddene betegner det samme.

I skrift brukes som regel parentes i stedet: *oksygen (surstoff), jihad (hellig krig)*. Ifølge Bjørge (2001, s. 164 f) blir parenteser i engelsk særlig brukt til å

10. Her skulle det vært komma etter *landet*, ellers ser førsteleddet ut som et *ekstraponert* ledd. Men det må være en del av subjektet – førsteleddet i en LA – for en kan sette inn *altså, m.a.o. o.l.*

forklare tekniske eller utenlandske uttrykk, f.eks. *alumina (aluminium oxide)*, utenlandsk valuta, f.eks. *927 million guilders (£ 324 million)*, og forkortelser, f.eks. *LPG (liquified petroleum gas)*. Men parentes kan også brukes til å gi forkortelser, f.eks. *the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)*. Her gir man ikke en forklaring og kan ikke bruke *dvs.*, men opplyser om forkortelsen til seinere bruk, ev. markert med *forkorta* e.l. Også betegnelser for mål og vekt trenger ofte en forklaring, f.eks. *2 miles (ca. 3.2 km)*, *32 grader Fahrenheit (0 grader Celsius)*. Enheter fra ulike målesystemer som tilsvarer hverandre, må sies å være generelt koreferente eller synonyme.¹¹

d) Rettelser som sisteledd i LA?

En sekvens av to substantivfraser kan også være en *rettelse*, der det siste leddet har som funksjon å *erstatte* det første med et mer passende uttrykk for å rette opp et uheldig ordvalg eller en forsnakkelse – noe som er særlig aktuelt i tale – ofte med rettingsmarkører som *eller (snarere/rettere sagt)*, *nei/jeg mener* o.l.: *Vi har kjøpt ei hytte, eller (rettere sagt) et landsted; Jeg traff fru Hansen... (nei/jeg mener) fru Olsen*. SAG (3, s. 115) gir eksemplet *Sverige, ja/nej hela Norden har mycket att vinna på detta* (med *ja* er det vel snarere en *forsterking* av førsteleddet enn en *rettelse*). I det foregående så vi at Burton-Roberts (1994, s. 184) regner *correction* som (løse) apposisjoner, og også Schindler (1990, s. 253) regner rettelser som apposisjoner, med sisteleddet på linje med andre «appositive tillegg».

Men leddene er ikke koreferente – ei hytte og et landsted er ikke samme ting, og Sverige og Norden ikke samme sted. Derfor regner ikke Heringa (2012, s. 17–18) rettelser som (løse) apposisjoner. F.eks. er (i oversettelse) *Piet visste at bak ham, i den mørke skogen, lurte en fiende* en (spesifiserende) adverbial apposisjon, mens *Piet visste at bak ham, nei/eller i nærheten av ham, lurte en fiende* er en korreksjon. Også Noailly (2000, s. 54) skiller mellom apposisjoner og «omformuleringer». Rettelser bør ikke regnes som *syntagmer*, siden det siste leddet skal *erstatte* det første og ikke *forbindes* med det, og de gir heller ikke

11. En særlig journalistisk bruk av parentes etter person- og stedsnavn har vi i eksempler som *NN (65)/(UiO)*, *James Bond (Sean Connery)* og *Bærum (Akershus)*, der sisteleddet angir henh. personens alder eller institusjonen hen tilhører, skuespilleren som har den aktuelle rollen og fylket der det førstnevnte stedet ligger. Her er leddene ikke koreferente, og komma kan som regel ikke brukes. Sisteleddet er et klart underledd med betydninga 'som er 65 år/fra UiO', 'spilt av Sean Connery' og 'i Akershus', og slik må det uttales.

en ny opplysning om det første leddet. Det er et syntaktisk og semantisk *brudd*, som vi ofte har i tale. Derfor bør ikke rettelseregnes som sisteledd i en LA.

4) Den grammatiske relasjonen mellom leddene

a) Ingen grammatisk relasjon?

Vi har sett at LA er en relativt løs forbindelse som har mange likheter med paratakse. Enkelte mener det ikke er en syntaktisk forbindelse eller et syntagme overhodet, jf. at sisteleddet ofte omtales som «parentetisk» eller tilmed som et *innskudd*, dvs. et *grammatisk selvstendig* ledd. Bl.a. viser de til at leddene kan skilles med «store» skilletegn – kolon, tankestrek og parentes. Burton-Roberts (1994, s. 184) sier at (løs) apposisjon er «...an extremely loose relation (and arguably not a genuine syntactic relation at all)», og GDS beskriver flere steder (s. 516 og 541) sisteleddet i LA som selvstendige språkhandling og innskudd. NRG omtaler eksemplet *På østsida av Lågen, oppe i åssida anla man langstrakte gater* under punktet «Fleire adverbial i forfeltet» (9.4.4), og *Glomma, Norges lengste elv* under punktet (ledd i) «ekstraposisjon inne i setninga», også kalt «innskott» (9.7.3). Hannay og Keizer (2005, s. 165) regner sisteleddet eksplisitt som «...independent discourse units; i.e. not as part of the matrix clause, though obviously linked to some element in the matrix clause». Acuña-Fariña (2009, s. 458, 460) sier at sisteleddet bør ses som “...pragmatic ‘insertions’ which do not belong to the syntactic structure of the sentence”, og at det uttrykker en egen “interpolated speech act”. Den samme beskrivelsen gir Koktová (1985, s. 39) og Blakemore (1996, s. 341).

Nå kan parenteser, kolon og tankestrek brukes til å skille mellom ytringer, bl.a. en innskutt hovedsetning. Men de kan også brukes til å vise at et ledd er en *tilleggsopplysning* eller *kommentar* til det foregående leddet, og det er dét vi har ved LA, og likeså i ikke-restriktive relativsetninger, som også kan skilles ut med tankestrek (eller parentes) istedenfor komma: *Per – som hadde forsovet seg – kom for seint til timen*. LA er «parentetisk» – en *tilføyelse* – men det er likevel en syntaktisk forbindelse til resten av setninga. Dét ser vi bl.a. av at sisteleddet kan inneholde *sin*, med henvisning til subjektet, som i Knudsens eksempel (2002, s. 184) *Han besøkte Jon, sin nabo*. Sisteleddet er ikke syntaktisk selvstendig – et innskudd – og uttrykker ingen egen språkhandling, men bare gjentar referenten for førsteleddet med andre ord. Jf. at i tysk står leddene som regel i samme kasus, liksom sideordna ledd. Med et eksempel fra Raabe (1979,

s. 153): ...*fragt man nach dem Unterschied zwischen Substituierbarkeit (dem Nachweis syntaktischer Äquivalenz)*...¹²

Som enhver omtale, med eller uten apposisjon, innebærer sisteledet en *implisitt* påstand om at referenten er slik leddet beskriver. F.eks. forteller *Glomma, Norges lengste elv* at Glomma er Norges lengste elv, jf. at leddene tilsvarer hverandre semantisk som subjekt og predikativ. Men den implisitte påstanden inngår i den eksplisitte, som uttrykkes av den *setninga* en LA normalt er en del av. Dét ser vi av Koktovás eksempel (1985, s. 39) **Ronald Reagan, the US president/the president of France, is a former actor**. Med sisteledd nr. 1 er setninga sann, med sisteledd nr. 2 er sannhetsverdien uviss ifølge Koktová, fordi den eksplisitte påstanden, at Reagan er (eller var) en tidligere skuespiller, er sann mens den implisitte påstanden, at han var president i Frankrike, er usann – en gal beskrivelse av Reagan.

Eksemplet viser at sisteledet hører til setninga, nærmere bestemt subjektet, og at vi har å gjøre med én ytring og én språkhandling, nemlig en hovedsetning med *et komplekst nominal* som er en kompakt (riktig eller feil) beskrivelse av referenten i form av to eller flere nominaler. Leddene utgjør *et syntagme* og *ett ledd* som står på de vanlige nominalplassene (*F, n* og *N* i setningsskjemaet) og flyttes og utbrytes sammen, jf. **Oslo, Norges hovedstad, ligger innerst i Oslofjorden – Innerst i Oslofjorden ligger Oslo, Norges hovedstad – Det er Oslo, Norges hovedstad, som ligger innerst i Oslofjorden**. Og som andre ledd kan LA gjentas eller erstattes med *en proform*: I eksemplet **På østsida av Lågen, oppe i åssida, anla man langstrakte gater** er det bare ett adverbial i forfeltet, som kan gjentas eller erstattes med *der*. Det er ikke snakk om to steder, men om ett, og vi har en inkluderende adverbial LA der det siste adverbialet spesifiserer det første: Det er snakk om åssida på østsida av Lågen, altså en del av østsida.

b) En særegen eller gradert grammatisk relasjon?

Andre mener det er en *særegen* grammatisk relasjon i apposisjoner. F.eks. sier Lago (1993) at apposisjoner representerer en tredje relasjon i tillegg til endo- og eksosentriske konstruksjoner. Men definisjonen hans av avhengigheten i apposisjoner (s. 429, her oversatt og forkorta) passer på *paratakse*, en endosentrisk relasjon, nemlig at «Begge leddene kan ha den samme syntaktiske funksjonen som syntagmet». Også Schindler (1990, s. 50) regner med en egen

12. Men i visse fall kan sisteledet stå i nominativ uavhengig av førsteleddets kasus (Schindler 1990, s. 29).

relasjon «adordinasjon» (i tillegg til subordinasjon og koordinasjon) i apposisjoner, mellom ledd som ikke er likeverdige uten å være under-/overordna – nærmest en sjølmotsigelse. Ifølge Venås (1990, s. 137) er relasjonen verken paratakse, hypotakse eller katatakse, og flere, bl.a. Sopher (1971, s. 401), sier at relasjonen er verken hypotaktisk eller parataktisk.

Men det er bare tre muligheter mht. avhengighet, også kalt forutsetning, jf. Allertons (1979, s. 128) inndeling *independence, dependence, interdependence*. Hjelmlev (1963, s. 94–95) skiller mellom *forudsætningsfri forbindelser* og *forudsætningsforbindelser*, som kan være *ensidige* eller *gjensidige* og der «...den ene størrelses tilstedeværelse i kæden er en nødvendig forudsætning for den anden størrelses tilstedeværelse» (likeså Matthews 2007, s. 32).¹³ De tre mulighetene er:

- 1) *Ingen* avhengighet (uavhengighet) eller *paratakse*, der *alle* leddene er av samme type som syntagmet (og hverandre) og derfor kan stå alene med samme funksjon som syntagmet. Det er et ubegrensa antall ledd, normalt forbundet av konjunksjoner som betegner den semantiske relasjonen, og rekkefølgen er fri (med unntak av faste uttrykk som *heder* og *ære*).
- 2) *Ensidi*g avhengighet eller *hypotakse*, der bare *ett* av leddene er av samme type som syntagmet og kan stå alene med samme funksjon som syntagmet, nemlig *overleddet* (kjernen) – det forutsatte eller grammatisk nødvendige leddet, som bestemmer både referansen og syntagmets grammatiske type og derfor ikke kan strykes.¹⁴ De andre, *underleddene* (adleddene), er normalt av en annen type, med andre funksjonsmuligheter, enn overleddet og syntagmet,¹⁵ og står i en viss semantisk relasjon til overleddet. De kan

13. Avhengighet blir ikke presentert i NRG, som omtaler hypotakse i samband med fraser (s. 31) og har et eget kapittel om paratakse. Katatakse nevnes ikke.

14. Men det kan *utelates* av senderen og *underforstås* av mottakeren, f.eks. *Ikke ta det røde skrinet, ta det blå (skrinet)*. Jf. Zwicky (1985, s. 13) skille mellom ledd som er «elliptical» og «...must be interpreted from the context (linguistic or otherwise)», og ledd som er «optionally present», dvs. grammatisk unødvendige. Senderen kan altså utelate et grammatisk nødvendig ledd om det kan underforstås fra kontekst eller situasjon. F.eks. er det normalt unødvendig å nevne subjektet for en imperativ fordi det er identisk med *mottakeren*, som kan nevnes med et ekstraponert tiltaleledd om nødvendig: *Kom hit, dere to!* Men et *emfatisert* subjekt må nevnes: *Ver du eit bål, strål varme ifrå deg* (fra *Tung tids tale* av Halldis Moren Vesaas).

15. Apposisjoner er et unntak, for de kan være hypotaktiske trass i at de består av ledd av *samme* hovedtype, f.eks. *dikteren Ibsen* (FA, overleddet framhevet) eller *Ibsen, en kjent dikter* (attributiv LA). Leddene har ulik funksjon (som over- og underledd) sjøl om de er av samme hovedtype. Det er nettopp dette som gjør det vanskelig å bestemme avhengighetsrelasjonen.

normalt strykes uten å endre funksjonen og referansen til syntagmet – med enkelte unntak, f.eks. ubestemt artikkel ved tellelige substantiv i ub. ent., et objekt ved transitive verb og et subjekt ved de fleste verb. Vi må altså regne med *obligatoriske underledd* (gjørne kalt «utfyllinger», f.eks. i NRG s. 31). Rekkefølgen er bundet – noen underledd kommer foran overleddet, andre etter, med unntak som *mitt hus/huset mitt* og *nok mat/mat nok*.

- 3) *gjensidig* avhengighet eller *katatakse*, der *ingen* av leddene er av samme type og har samme funksjonsmulighet som syntagmet. Et eksempel kan være preposisjonsuttrykk: Det ene leddet er *preposisjonalt*, det andre er *nominalt*, men syntagmet er *adverbialt*. Derfor er begge leddene grammatisk nødvendige, og ingen av dem kan strykes.¹⁶

Siden det må være enten *ingen* avhengighet, *ensidig* avhengighet eller *gjensidig* avhengighet mellom ledd, der hhv. *alle* leddene, *ett* av leddene eller *ingen* av leddene kan ha samme funksjon som syntagmet, er det ingen fjerde mulighet. Dermed er det utelukket at apposisjon kan være en særegen grammatisk relasjon. Og katatakse kan vi se bort fra, siden det alltid er mulig å stryke ett av leddene, og ofte begge (selvsagt ett om gangen). Da kan ikke begge leddene være forutsatte. Vi må altså velge mellom *hypo-* eller *paratakse*.

Andre, f.eks. Quirk mfl. (1985) og Meyer (1989, 1992), regner apposisjon som en *gradert* relasjon, der konstruksjoner kan være mer eller mindre apposisjonelle og en mellomting mellom para- og hypotaktiske. Men avhengighet er en motsetning mellom absolutte kategorier: Enten er *ingen* av leddene forutsatte eller *ett av dem* er det, sjøl om det kan være vanskelig å avgjøre hvilket det er. Det er ingen mellomting mellom ‘ingen’ og ‘én’. Heringa (2012, s. 217) mener relasjonen er *både* parataktisk og hypotaktisk, men én og samme syntagmetype må være *enten* parataktisk *eller* hypotaktisk, siden alternativene utelukker hverandre: Leddene kan ikke være samtidig uavhengige og ensidig avhengige. Derimot kan de være *stundom* det ene og *stundom* det andre, i *ulike* undertyper. Når Meyer (1989, s. 159) sier at «Appositions can be either coordinative or subordinative», må vi underforstå ‘i hver sine apposisjonstyper’, og Molitor (1979) deler dem eksplisitt i hypotaktiske (*subordinerte*) og parataktiske (*nebengeordnete*).

16. Men styringa kan *utelates*: *Skuddet gikk over (målet), Vi kom etter (de andre), Han falt av (lasset), Ta med (deg) sekk/på (deg) jakka*. Dvs. at preposisjonen brukes adverbialt eller som «partikkel» i ei verbalgruppe.

c) Hypotaktisk eller parataktisk?

Den vanligste analysen av avhengighet i LA og apposisjoner i det hele, bl.a. i NRG (s. 271) og SAG (3, s. 110), er som *hypotagmer* med det siste leddet – «apposisjonen» – som underledd. Diderichsen (1962, s. 226) sier at det ikke kan avgjøres hva som er overledd i apposisjoner, og regner dermed med at det er et overledd, dvs. at de er hypotaktiske. Hockett (1955, s. 101) stiller to krav til apposisjoner som gjelder avhengighet: 1) De skal være *endosentriske*, og 2) *begge* leddene skal kunne regnes som overledd. Endosentrisk er en fellesbetegnelse på hypo- og paratakse og deles i *coordinative* og *subordinative* (Bloomfield 1933, s. 195) eller *doubleheaded* og *attributive* (Hockett 1955, s. 100). Også Langacker (2013, s. 194) sier at man kan si enten at begge leddene er overledd eller at ingen av dem er det. Dersom *begge* leddene kan regnes som overledd, kan det enten bety at det ikke kan avgjøres hva som er overledd (jf. Diderichsen), eller at leddene har *samme funksjon* og syntagmet er «doubleheaded», dvs. *parataktisk*. Og denne tolkninga er vel obligatorisk dersom *ingen* av leddene er overledd, for da *må* leddene være syntaktisk likeverdige eller parataktiske.

Som vi har sett i det foregående, kan både sideordna og overordna ledd stå alene med samme funksjon som syntagmet, mens et underledd ikke kan det. I LA kan førsteleddet alltid stå alene, men ikke alltid sisteleddet. Det gjelder især når det står med en *markør*, som i *Hun har diabetes, dvs./m.a.o./altså/eller sukkersyke*. Med markør kan leddene heller ikke bytte plass, sjøl om *substantivfrasene* kan ombyttes: *Hun har sukkersyke, dvs./m.a.o./altså/eller diabetes*. Et sisteledd med markør kan altså ikke ha andre funksjoner enn som sisteledd i en LA og er *ikke* syntaktisk likeverdig med førsteleddet. Her må en si at sisteleddet forutsetter førsteleddet og må regnes som et underledd som forklarer eller identifiserer referenten for førsteleddet, i eksemplet med et synonym. Markøren markerer m.a.o. sisteleddet som et underledd til førsteleddet istedenfor et selvstendig refererende nominal.

Men når sisteleddet står *uten* markør, som i *Hun har diabetes – sukkersyke*, er begge (alle) leddene både grammatisk og semantisk likeverdige og kan stå alene som refererende nominaler. Sisteleddet forutsetter m.a.o. ikke førsteleddet. Og da kan også leddene normalt ombyttes, som vi har sett i det foregående. Verken at begge leddene kan stå alene med samme funksjon som syntagmet eller at de kan bytte plass, er forenlig med at relasjonen er hypotaktisk – begge forholdene er kriterier på *paratakse*.

Et vanlig argument (f.eks. i NRG s. 271) for at sisteleddet er underledd, er at det kan erstattes med en *ikke-restriktiv relativsetning* og betraktes som en

forkortelse av en slik setning, altså *Oslo, Norges hovedstad = som er Norges hovedstad*; *Norges hovedstad, Oslo = som er/heter Oslo*. Men da har man skiftet ut et *nominal* med et *adnominal* (og dessuten lagt til et verb), og kan verken stryke førsteleddet eller bytte om leddene. Da forutsetter sisteleddet førsteleddet, noe det ikke gjør i apposisjonen. Dvs. at vi har fått en *annen konstruksjon*, sjøl om sisteleddet har samme *semantiske* funksjon som en beskrivende relativsetning, nemlig å gi en tilleggsopplysning. Jf. Quirk mfl. (1985, s. 1301): «apposition differs from relative clauses in that it involves the linking of units of the same rank». Acuña-Fariña (1996, s. 85–86) påpeker at en apposisjon kan bestå av mer enn to ledd mens en relativkonstruksjon bare kan bestå av to, og at et appositivt sisteledd bare svarer semantisk til en ikke-restriktiv relativsetning med *predikativ*. F.eks. kan relativsetninga i *He came with a present from John, who insists on staying in the back* ikke reduseres til sisteledd i en LA. Også muligheten for å sette inn en *apposisjonsmarkør* viser at sisteleddet i en LA ikke er en forkorta relativsetning. Dét viste alt Knudsen (2002, s. 184) med disse eksemplene: *Han besøkte Jon, som var hans nabo – Han besøkte Jon, sin nabo*, som også kan hete *...sin nabo, Jon* (og *sin nabo Jon* med FA).

Et anna vanlig argument for at sisteleddet er underledd, er at et predikativ helst vil kongruere med førsteleddet når substantivfrasene har forskjellig kjønn eller tall, f.eks. *Jotunheimen, fjellpartiet øst for Sognefjorden er vakker* (NRG s. 271), «*Kanarifuglene*», *Lillestrøms stolthet, er favoritter* (Vinje 1979, s. 175). Men ifølge SAG (3, s. 113) er det «inte ovanligt» at predikativet retter seg etter det siste leddet, og SAG gir flere eksempler. Også personlige pronomen retter seg som regel etter førsteleddet. Davidsen-Nielsens eksempler (2002, s. 79) er *Sommerhuset, min kæreste ejendom, er helt nyt. Det ligger i Rågeleje. Min kæreste ejendom, sommerhuset, er helt ny. Den ligger i Rågeleje*. I språk der finittet kongruerer i tall og ev. person med subjektet, kongruerer finittet normalt med førsteleddet. Vinje (1979, s. 175, merknad 3) gir et eksempel fra engelsk: *One factor, prices, was decisive*, og Davidsen-Nielsen (2002, s. 78) også et fra fransk: *Le public, mes parents et amis, est toujours de mon côté*. Molitor (1979, s. 33) gir eksempler på det samme fra tysk, også med personkongruens: *Ich, der Schiedsrichter, bestimme...*

Men heller ikke kongruens er et avgjørende argument for hypotakse. Sjøl om kongruens viser hva som er over- og underledd *attributivt*, er det ikke tilfellet *predikativt* og ved *pronomen* eller *finite verbaler*. Verken predikativer, pronomen eller finitter er underledd til det nominalet de kongruerer med. I finitter viser kongruensbøyinga *hva som er subjekt*, og i predikativer viser den

hvilket ledd (subjektet eller objektet) predikativet står til semantisk – beskriver, bestemmer eller kvantifiserer. Dette har ingenting med avhengighet å gjøre.

Dessuten kan både predikativer og pronomen kongruere med *subjekt-referenten* og ikke subjektet, såkalt «semantisk kongruens». Et eksempel er når subjektet består av et substantiv som betegner et kollektiv, som *politi, regjering* o.l.: Da står pronomen og predikativ gjerne i *flertall* sjøl om subjektet står i entall, stundom vsa. leksikalsk kongruens: *Politiet, de er sikre på...*, *Regjeringa, den/de er sikker/sikre på...* Et anna eksempel er subjekter som består av et substantiv i ubestemt form med generell betydning – da står pronomen og predikativ i *intetkjønn* (entall) uansett subjektets eller antesedentens kjønn og tall: *Sild/Poteter, det er godt*.

Etter mitt syn er det en form for semantisk kongruens vi har å gjøre med ved LA. At bøyning og pronomen normalt retter seg etter førsteleddet, kan forklares med at det betegner *temaet* og er den semantisk primære betegnelsen for referenten, mens sisteleddet er «et forklarende tillegg». Dèt betyr ikke at førsteleddet også er *grammatisk* overordna. Ellers blir det vanskelig å forklare at sisteleddet som regel kan *stå alene*, som er typisk for både *sideordna ledd* og *overledd*, og at leddene som regel kan *bytte plass*, som er typisk for *sideordna ledd*. Når hypotakse er definert ved at bare *overleddet* kan ha samme syntaktiske funksjon som syntagmet, kan et underledd per definisjon ikke ha samme syntaktiske funksjon som syntagmet, om vi ser bort fra utelatelse av overleddet. Men i koreferente LA uten markør, som *Vi skal til Oslo, Norges hovedstad*, kan sisteleddet stå alene uten at noe er utelatt og underforstått.

Ved koreferente LA av substantivfraser uten markør er det altså slående likheter med paratakse: Leddene er av samme type, det er et prosodisk brudd eller skilletegn mellom dem, de refererer hver for seg, hvert ledd kan stå alene, rekkefølgen er fri, det kan være et ubegrensa antall ledd, og possessiv-*s* settes til hvert av leddene (*Min farfars, Karl Emanuel Svenssons testamente*, jf. *Svenssons och mina intressen*). Flere grammatikere påpeker likheten mellom LA og paratagmer, f.eks. Quirk mfl. (1985, s. 1301–1302), Venås (1990, s. 137) og Heringa (2012, s. 219). Andre regner rett og slett LA som parataktiske, bl.a. Bloomfield (1933, s. 186), Hockett (1958, s. 185), Jespersen (1969, s. 13), Borgstrøm (1973, s. 80) og Allerton (1979, s. 127–129), som deler paratagmer i additive, alternative og appositive.

Det betyr vel også at LA er parataktiske når Sopher (1971, s. 412) og Greenbaum (1996, s. 87) kaller dem *grammatisk likeverdige* og når Norwood (1954, s. 270) sier at «The appositive and its first noun are not a modifier head construction. [...] The appositive is *parallel to its first noun* in the sentence

structure» (mi uth.). Eller når Bokmålsordboka definerer apposisjon som «tillegg til et setningsledd slik at de er syntaktisk sidestilt», med en LA som eksempel. Likeså når Burton-Roberts (1994, s. 185) sier at «...in a canonical [dvs. løs] apposition, neither of the elements is taken to be subordinate to the other» og at slike apposisjoner har «multiple heads» liksom paratagmer. Som Burton-Roberts (1994, s. 186) påpeker, følger dette av kravet enkelte stiller til apposisjoner, nemlig at leddene skal ha *samme syntaktiske funksjon* (istedenfor at de skal være av *samme syntaktiske type*), som «...imposes a functional parallelism (and independence) on elements in apposition». Også når Hockett (1958, s. 186) sier at begge leddene kan ses som både overledd og underledd og Langacker (2013, s. 194) at enten er begge leddene overledd eller ingen av dem er det, kan det tolkes som paratakse, jf. at paratagmer stundom blir omtalt som «doubleheaded». Og når Diderichsen (1962, s. 226) sier at «Hvert af disse Led kan fungere paa samme Maade som Helheden», er det nærmest en definisjon av paratakse.

Enkelte har et mer nyansert syn og regner bare *visse* LA som parataktiske. F.eks. regner Molitor (1979, s. 156) leddene som parataktiske (*nebengeordnete*) når sisteledet kan stå alene, og Meyer (1992, s. 41) sier at leddene i LA er «...structurally independent of each other (i.e. coordinative)» når begge leddene kan stå alene og bytte plass. Og det er altså tilfellet i koreferente LA av substantivfraser uten markør, der leddene er både semantisk og grammatisk av samme type. Skal vi følge våre egne definisjoner, må vi regne slike LA som parataktiske.

Bjørge (2001, s. 104) argumenterer mot å regne LA som hypotaktiske, men de er heller ikke «...a straightforward instance of parataxis, since the two noun phrases are coreferential» (s. 108). Både Sopher (1971, s. 401) og Burton-Roberts (1975, s. 392) sier at paratakse er utelukket fordi leddene er koreferente, men dét er ikke tilfellet. Også sideordna ledd kan være koreferente. Matthews (1981, s. 226) gir eksemplet *His friend and colleague has finished it*. Her er det snakk om bare én person, så *His friend* og (*his*) *colleague* må regnes som koreferente – to klassifiseringer av samme person, som blir addert. Dessuten er koreferanse en *semantisk* relasjon, paratakse en *grammatisk*, og det sies vanligvis ingenting om betydning når man definerer paratakse, ut over at leddene må være semantisk og som regel også grammatisk parallelle – og dét er leddene i LA. Paratakse er definert ved at leddene er innbyrdes *uavhengige* eller *ikke forutsetter* hverandre, ikke ved at de har ulik referanse. Derfor skulle det ikke være noe i veien for at også koreferente ledd kan være innbyrdes uavhengige eller fritt kombinert. Men siden de betegner én ting og ikke flere, kan de verken

summeres med *både* – og eller framstilles som alternativer med *enten/verken* – eller.

d) Appositive og tradisjonelle paratagmer

Om koreferente LA av substantivfraser uten markør er parataktiske, skiller de seg fra «vanlige» eller tradisjonelle paratagmer bare semantisk, ved at leddene er *koreferente*. I så fall må vi skille mellom koreferente eller appositive paratagmer og ikke koreferente paratagmer, som kan være additive eller alternative, og dele paratagmer i *additive*, *alternative* og *appositive*, som Allerton. I de additive og alternative nevner man *flere* ting, og leddene kan forbindes med komplekse konjunksjonaler som *både* – og og *enten/verken* – eller, som understreker at det er tale om flere. I de appositive nevner man *én* ting, og leddene kan forbindes med apposisjonsmarkører, inkl. og uten *både* og *eller* uten *enten/verken* (*nordmenn, og især trøndere; oksygen, eller surstoff*).

Men mange eksempler er tvetydige, siden både appositive og andre paratagmer kan være *uten bindeledd* (asyndetiske). Burton-Roberts (1994, s. 185) illustrerer dette med eksemplet *Olsen, the First Mate, and Mona were keeping quiet*. De to første nominalene kan enten betegne ulike personer, slik at subjektet er et tre-ledda paratagme som betegner tre personer, eller de kan være appositive og betegne samme person, slik at det er snakk om to i alt. Da har vi et *to-ledda* paratagme der også det ene leddet (*Olsen, the First Mate*) er et paratagme (en LA), jf. tradisjonelle paratagmer av typen $[[A + B] + C]$, f.eks. *Vil du ha kaffe og fløte, eller te?* Om Heringas (2012, s. 13) eksempel *To treat her as a person, to offer her civilised manners...* er ment som to ulike handlinger, kan de sideordnes med *and* eller *or*, men om meninga er at å behandle folk som personer *vil si* (er d.s.s.) å behandle dem sivilisert, har man å gjøre med en utdyping av førsteleddet som kan markeres med *that is, i.e.* e.l. Eksemplet kan gjøres entydig ved å utbygge det til enten *Both to treat her as a person and to offer her civilised manners...* eller *To treat her as a person, that is to offer her civilised manners...* Derimot må eksemplet *They sent him to Coventry, refused to speak to him*, som regnes som apposisjon i Burton-Roberts (1975, s. 410) og Acuña-Fariña (1996, s. 69), være et additivt paratagme, siden leddene ikke er koreferente, men betegner to ulike handlinger og kan forbindes med *and* – *that is* o.l. er malplassert her.

Siden et appositivt paratagme (en LA) betegner en og samme ting, blir det gjentatt med et *entallspronomen*: *Den nye læreren, Per, han...*, mens et additivt paratagme blir gjentatt med et *flertallspronomen*. Og Noailly (2000, s. 53 f) påpeker at en LA som subjekt krever *entallsform* av finittet i fransk, mens et

additivt paratagme krever flertallsform. Når verbalet står i (pret. 3. p.) flertall i Noaillys eksempel ...*le bizarre, le baroque la laisaient* (det bisarre, det barokke forlot henne), betyr det at skribenten har betraktet det bisarre og det barokke som to ulike ting og ikke en og samme. Med verbalet i (pres. 3. p.) entall, som i *Cette boucle, ce bras du Mékong, s'appelle la Rivière...* (Denne slyngen, denne armen av Mekong, kalles Elva), har vi en koreferent LA eller et appositivt paratagme – to beskrivelser av Mekong.

Liksom LA kan additive paratagmer forbindes asyndetisk, med intonasjonsbrudd eller komma istedenfor *og* (*Per, Pål...*). Men som vi ser av eksemplene til Noailly, har de vanligvis komma bare *mellom leddene* (*le bizarre, le baroque...*) mens en LA som regel blir markert med komma også *etter sisteledet* (*Cette boucle, ce bras du Mékong,...*) og en tilsvarende intonasjon i tale. I mange tilfeller kan vi altså se eller høre en forskjell. En kan kanskje si at kommaet/intonasjonsbruddet etter sisteledet markerer at sisteledet er en *gjentakelse* – en ny beskrivelse – av referenten for førsteledet og ikke innfører en ny referent.

Også ledd som er forbundet med *eller* kan være både appositive og alternative paratagmer (Matthews 1981, s. 225, Meyer 1992, s. 43–44), men som vi har sett, vil de appositive normalt ha komma eller intonasjonsbrudd *etter førsteledet* mens de alternative ikke har det. Med eksempler fra Meyer: *Taxpayers should write **their senators or their congressmen*** er «simple coordination» fordi leddene ikke er koreferente, mens *They have a thing called **First University Examination, or FUE*** er «coordinative apposition» fordi leddene er koreferente (det siste er en forkortelse av det første). Inne i setninga vil vi også her få komma (eller andre skilletegn) også *etter sisteledet* i et appositivt paratagme, men ikke etter et alternativt: *They have a thing called **First University Examination, or FUE, at this university.***

Med andre skilletegn enn komma blir forskjellen klarere. Bjørge (2001, s. 157) påpeker at parenteser, tankestrek og kolon «...have the advantage of disambiguating between apposition and asyndetic coordination, since none of them can function as a marker of coordination». Det kan illustreres med de konstruerte eksemplene *Hun var (både) sjarmerende, vakker og veltalende* andsynes *Hun var sjarmerende – (både) vakker og veltalende*. Det første predikativet er det mest naturlig å tolke som tre sideordna adjektiver og egenskaper som kan markeres med *både*, det andre med de to siste adjektivene som en appositiv presisering av det første, som kan klargjøres med *nemlig* o.l. Bjørge (2001, s. 226) påpeker at også *markørene* kan være nødvendige for å skille mellom apposisjon og asyndetisk paratakse. I Bjørges eksempel *We see it as*

polarising between those with a captive customer base, namely the bank-assurance operations, and those with a direct selling force gjør markøren det klart at vi har å gjøre med *to* sideordna ledd, ikke tre, der det første er en LA. Om det siste leddet er ment som en utdyping eller forkortelse av det første, har vi et appositivt paratagme (en LA) og kan sette inn en passende apposisjonsmarkør; om det bringer inn en ny referent, har vi et tradisjonelt paratagme, og kan bruke forsterkerne *både* eller *enten/verken*.

5 Konklusjon

Konklusjonen må altså være at LA kan være både hypotaktiske og parataktiske, avhengig dels av typen og dels av nærvær/fravær av markør. Av nominale LA er de attributive, med en ubestemt substantivfrase uten markør som sisteledd (*H. Bæk, (en dyktig) murer; vi, studenter og lærere ved UiO*), hypotaktiske med sisteleddet som et klassifiserende underledd, slik *attributiv* antyder. Det er førsteleddet som refererer, og det kan ikke strykes uten at nominalet blir ugrammatisk eller endrer referanse. Inkluderende nominale LA (*Nordmenn, f.eks./især trøndere, er gode på ski*), der en markør som regel er obligatorisk, må kanskje regnes som parataktiske, siden sisteleddet iallfall etter mitt språkbare kan stå alene og ikke forutsetter førsteleddet. Det kan m.a.o. fungere nominalt og er grammatisk likeverdige med førsteleddet, sjøl om det ikke kan bytte plass med førsteleddet fordi det betegner en *underklasse* (eller et individ) av referenten for førsteleddet.

Hovedtypen av nominale LA, de koreferente, med valgfri markør, er mer variable. *Med* markør er de alle hypotaktiske med førsteleddet som overledd, siden markøren markerer sisteleddet som et underledd. Da kan sisteleddet verken stå alene eller bytte plass med førsteleddet. *Uten* markør er de som består av et pronomen + en substantivfrase (*Jeg/Du/Han, Per/formannen i styret, har sagt dette*) hypotaktiske med pronomenet som overledd og substantivfrasen som et identifiserende underledd. Sjøl om sisteleddet som regel kan stå alene, er det pronomenet som bestemmer referansen, hvilken person (1./2./3.) syntagmet teller som.

Også de som består av en substantivfrase og en bisetning eller en infinitivfrase (*Har du hørt nyheten – at presidenten er død? Vi fikk et problem: at det blåste opp til storm*) eller to bisetninger eller infinitivfraser (*Vi forsto hva dette betydde – at det ville bli problemer*), er hypotaktiske også uten markør, med sisteleddet som et identifiserende underledd. Det er førsteleddet som bestemmer

referansen, og derfor kan ikke leddene alltid ombyttes og sisteleddet ikke alltid stå alene, som i *Vi fikk et problem – at det blåste opp til storm*.

Hovedtypen av koreferente LA, de som består av to (eller flere) substantivfraser (*Innerst i Oslofjorden ligger Oslo, Norges hovedstad*) er derimot parataktiske uten markør. Leddene er både semantisk og syntaktisk likeverdige, og begge kan både stå alene og bytte plass. De skiller seg fra tradisjonelle paratagmer bare semantisk, ved at de er koreferente og derfor ikke kan forbindes med *både* og *enten*. I så fall må vi skille mellom koreferente eller appositive paratagmer, som kan markeres med apposisjonsmarkører, og ikke-koreferente eller tradisjonelle paratagmer, som kan være enten additive, markert med *både* – og (eller *både* – men også i nytale), eller alternative, markert med *enten/verken* – eller. Og paratagmer kan deles i tre semantiske typer: appositive, additive og alternative.

Litteratur

- Acuña-Fariña, J. C. (1996). *The Puzzle of Apposition. On So-called Appositive Structures in English*. Universidade de Santiago de Compostela.
- . (2009). Aspects of the grammar of close apposition and the structure of the noun phrase. *English Language and Linguistics* 13/3, 453–481.
- Allerton, D. J. (1979). *Essentials of grammatical theory. A consensus view of syntax and morphology*. Routledge & Kegan Paul.
- Bjørge, A. K. (2001). *Appositions in British journalism. A corpus-based study of appositions in The Times and the Financial Times*. Doktoravhandling ved NHH, Universitetet i Bergen.
- Blakemore, D. (1996). Are apposition markers discourse markers? *Journal of Linguistics* 32/2, 325–347.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. Holt.
- Bogacki, B. K. (1973). *Types de constructions appositives en français*. Wrocław: Polska Akademia Nauk.
- Borgstrøm, C. H. (1973). *Innføring i sprogvidenskap*. Universitetsforlaget.
- Burton-Roberts, N. (1975). Nominal apposition. *Foundations of Language* 13/3, 391–419.
- . (1994). Apposition. R. E. Asher (Red.): *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Pergamon Press.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell.

- Davidsen-Nielsen, N. (2002). Hvad er apposition? I. Baron, M. Herslund og H. H. Müller (Red.): *Lingvistiske essays til minde om Finn Sørensen*, 73–84. Samfundslitteratur.
- Diderichsen, P. (1962). *Elementær Dansk Grammatik* (3. utgave). Gyldendal.
- Faarlund, J. T., S. Lie og K. I. Vannebo. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Universitetsforlaget.
- GDS: Se Hansen og Heltoft (2011).
- Greenbaum, S. (1996). *The Oxford English Grammar*. Oxford UP.
- Hannay, M., og E. Keizer. (2005). A discourse treatment of English non-restrictive Nominal Appositions in Functional Discourse Grammar. J. Lachlan Mackenzie og Maria de los Ángeles Gómez-Gonzales (Red.): *Studies in Functional Discourse Grammar*, 159–194. Peter Lang AG, European Academic Publishers.
- Hansen, E., og L. Heltoft. (2011). *Grammatik over det Danske Sprog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Heggstad, L. (1931). *Norsk grammatikk. Større utgåve*. Olaf Norlis Forlag.
- Heringa, Hs. (2012). *Appositional Constructions*. LOT.
- Hjelmslev, L. (1963). *Sproget. En introduktion*. Berlingske Forlag.
- Hockett, C. F. (1955). Attribution and apposition. *American Speech* 30/2, 99–102.
- . (1958). *A Course in Modern Linguistics*. MacMillan.
- Hudson, R. (1980). Constituency and dependency. *Linguistics* 18 (3–4), 179–198.
- Jespersen, O. (1969). *Analytic Syntax*. Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Knudsen, K. (2002) [1856]. *Haandbog i dansk-norsk Sproglære*. Det Norske Samlaget.
- Koktová, E. (1985). Apposition as a pragmatic phenomenon in a functional description. *UEA Papers in Linguistics* 23, 39–79.
- Korzen, I. (2006). Appositions (and similar constructions) in Italian. Peter Colliander (Red.): *Appositions in Selected European Languages*, 93–140. Samfundslitteratur.
- Lago, J. (1991). Un type special de modification non restrictive: l'apposition. *Verba* 18, 487–520.
- . (1993). Construction endocentrique, construction exocentrique, construction appositive. *Revue de Linguistique Romane* 57/227–228, 421–432.
- Langacker, R. W. (2013). *Essentials of Cognitive Grammar*. Oxford UP.
- Lyons, J. (1977). *Semantics 1–2*. Cambridge UP.
- Matthews, P. H. (1981). *Syntax*. Cambridge UP.

- . (2007). *Syntactic Relations. A Critical Survey*. Cambridge UP.
- Meyer, C. F. (1989). Restrictive apposition: an indeterminate category. *English Studies* 70, 147–166.
- . (1992). *Apposition in Contemporary English*. Cambridge: Cambridge UP.
- Molitor, F. (1979). *Zur Apposition im heutigen Deutsch. Eine Vorstudie*. Doktoravhandling, Universitetet i Köln.
- Noailly, M. (2000). Apposition, coordination, reformulation dans les suites de deux GN juxtaposés. *Langue Française* 125, 46–59.
- Norwood, J. E. (1954). The loose appositive in present-day English. *American Speech* 29, 267–271.
- NRG: Se Faarlund mfl. (1997).
- Papazian, E. (2024). Faste apposisjoner i norsk. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 1, 33–66.
- Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech og J. Svartvik. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman.
- Raabe, H. (1979). *Apposition. Untersuchungen zu Begriff und Struktur*. Gunter Narr Verlag.
- SAG: Se Teleman mfl. (1999).
- Schindler, W. (1990). *Untersuchungen zur Grammatik appositionsverdächtiger Einheiten im Deutschen*. Max Niemeyer Verlag.
- Sopher, H. (1971). Apposition. *English Studies* 52, 401–412.
- Teleman, U., S. Hellberg og E. Andersson. (1999). *Svenska Akademiens Grammatik*. Svenska Akademien.
- Venås, K. (1990). *Norsk grammatikk. Nynorsk*. Universitetsforlaget.
- Vinje, F.-E. (1979). *Kompendium i grammatisk analyse* (7. utg.). Universitetsforlaget.
- . (2009). *Skriveregler*. Aschehoug.
- Zwicky, A. M. (1985). Heads. *Journal of Linguistics* 21/1, 1–29.
- . (1993). Heads, bases and functors. Corbett, G. G., N. M. Fraser og S. McGlashan (Red): *Heads in Grammatical Theory*, 292–315. Cambridge UP.

Summary

The purpose of the article is to delimit, classify and analyze “loose appositions” in Norwegian, defined as syntagms of two or more constituents of the same type bounded by intonation breaks or punctuation marks, e.g. *Oslo, Norges hovedstad/Norges hovedstad, Oslo*. They are divided grammatically in nominals, adnominals and adverbials, semantically in coreferent, inclusive and

attributive, with focus on coreferent nominals. The constituents are divided in pronouns, clauses and infinitive phrases, and noun phrases, with emphasis on noun phrases. The article discusses the semantic relation between the constituents, especially the function of the last constituent and the “apposition markers” that may or must introduce it, e.g. *nemlig*, *dvs.*, *m.a.o.*, *f.eks.*, *bl.a.*, and the grammatical relation between the constituents. The conclusion is that some loose appositions are hypotactic, especially with a marker, but that coreferential noun phrases without marker are paratactic. Accordingly, coordinations should be divided in coreferential (loose appositions) and non-coreferential (traditional coordinations).

Key words: loose apposition, coreference, dependency, subordination, coordination.

Eric Papazian,
pensjonist ved ILN, UiO
eric.papazian@iln.uio.no